T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM
ANASANAT DALI

HALI VE KİLİM ONARIM TEKNİKLERİ

Cihangir SAYIN

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa GENÇ
II. Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Deniz ÇELİKER

ISPARTA, 2020

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM ANASANATDALI

Bu tez 04/09/2020 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından **oy birliği**/~~oy çokluğu~~ ile kabul edilmiştir.

DANIŞMAN	Doç. Dr. Mustafa GENÇ	İmza:
DANIŞMAN	Dr. Öğr. Üyesi Deniz ÇELİKER	İmza:
ÜYE	Doç. Hakan ÇİLOĞLU	İmza:
ÜYE	Doç. Dr. Yusuf BİLEN	İmza:
ÜYE	Dr. Öğr. Üyesi Gülşen ÖZTÜRK	İmza:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza ve Mühür
Doç. Dr. Mustafa GENÇ
SDÜ Güzel Sanatlar Enstitü Müdürü

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkele uygun olarak hazırlanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları aldığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim (04/09/2020).

Cihangir SAYIN

İmza……

ÖNSÖZ

Halı ve kilimler kültürümüzü yansıtan köklü bir geleneğin belgeleridir. İşleviyle sosyal hayatın bir parçası olmanın ötesinde, üretildiği dönemin tasarım anlayışını, estetik zevkini gösteren bir nitelikte olabilmektedir. Halı ve kilimler toplumların kültürel kimliğini ortaya koyan unsurlardan biridir. Bu dokumaların korunması toplumun kültürünü geliştirmesine, zenginleştirmesine katkı sağlar. Gelecek nesillerin, yaşadığı toplumla ve kültürüyle olan bağı güçlendirebilecek varlıklardır.

Dokuma geleneğimiz içinde özel bir yere sahip olan halı ve kilimler, taşıdığı kültürel, tarihsel ve sanatsal değere bağlı olarak müze ve özel koleksiyonlarda değer görmekte ve evrensel kültüre katkı sağlamaktadır. Bu eserlerin taşıdığı kültürel değerin ortaya konulması, yaklaşım şeklinin belirlenmesi ve doğru şekilde gelecek kuşaklara aktarılması bir sorun olduğu kadar bir görev olarak karşımızda durmaktadır. Bu kapsamda halı ve kilimlerin onarımı bir koruma anlayışı niteliğinde ele alınmalıdır. Onarım, dokumanın yapısı üzerinde uygulama bulan teknik bir müdahalenin ötesinde kültürel boyutun da ele alındığı disiplinler arası bir çalışmanın sonucudur. Geçmişin bize miras bıraktığı dokuma geleneğimize ait kültürel zenginlik büyük hayranlık uyandırmakla birlikte manevi bir sorumluluk yüklemektedir.

Çalışmalarım sırasında ilgi ve desteğini esirgemeyen, beni yönlendiren danışman hocalarım Sn. Doç. Dr. Mustafa Genç'e ve Sn. Dr. Öğr. Üyesi Deniz Çeliker'e teşekkürlerimi sunarım. Çizimler konusunda destekleri için Sn. Dr. Öğr. Üyesi İlker Öztürk'e ve bu süreçte varlığıyla bana güç veren kızım Nisa Sayın'a teşekkür ederim.

Halı ve kilim tamir ustalarımızdan, Niğde'nin Bor ilçesinde, Eylül 2019'da hayatını kaybeden Sıtkı Halıcı'ya ve Isparta'da Kasım 2019'da hayatını kaybeden Cengiz Akkuş'a bana vermiş oldukları bilgiler ve üzerimdeki emeklerinden dolayı saygıyla anar, Allah'tan rahmet dilerim.

Cihangir Sayın

Eylül, 2020

ÖZET

HALI VE KİLİM ONARIM TEKNİKLERİ

Cihangir SAYIN

Süleyman Demirel Üniversitesi,
Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı,
Yüksek Lisans Tezi
Yıl: 2020, Sayfa: 81
I. Danışman: Doç. Dr. Mustafa GENÇ
II. Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Deniz ÇELİKER

Kültür varlıklarının korunması ve onarımı gelişen ve önem kazanan bir disiplin alanıdır. Halı ve kilim dokumalar, kültür varlıklarımız arasında yer alan organik yapılı eserlerdir. Bu eserlerin, bütünlüğünün korunması ve gelecek nesillere doğru şekilde aktarılması bir sorun oluşturmaktadır. Bu süreçte onarımın niteliği önem kazanmaktadır. Nitelikli bir onarım işleminde kültür varlığının sahip olduğu bilimsel, tarihsel ve kültürel değer korunmalıdır. Tezin birinci bölümünde *koruma, onarım*, *restorasyon* gibi kavramlar açıklanmıştır. Bu kavramlar ışığında bilimsel nitelikli bir onarım için yapılması gereken işlemler sıralanmıştır. Bu bölümde yer alan; teknik analiz, hasar durumunun tespiti, araştırma ve belgeleme gibi konular literatür taraması ve doküman incelemesiyle elde edilen verilere dayanılarak açıklanmıştır.

Tezin ikinci bölümünde, onarım yapan ustaların sahip oldukları bilgi ve tecrübenin bu alan için kaynak olabileceği düşünülerek, onarımın aşamaları belgelenmiştir. Onarım aşamalarında görüşme ve gözlem yapılmış, fotoğraflar çekilerek tüm süreçler belgelenmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde, yapmış olduğum uygulamalara ait görseller ile birlikte sonuç ve değerlendirme kısmı yer almıştır. Onarılacak halının ya da kilimin taşıdığı kültürel değere bağlı olarak yaklaşım şekli ve uygulamalar değişebilmektedir. Günlük hayatta dekoratif amaçlı kullanılan bir dokumanın onarımı için yeniden işlev kazanması öncelik olmaktadır. Tarihi nitelikte bir halı ya da kilim için yaklaşım şekli değişmektedir. Onarım bu anlayışa uygun yöntemlerle gerçekleştirilir.

Anahtar Kelimeler: Koruma, Onarım, Restorasyon, Halı, Kilim

ABSTRACT

CARPET AND KILIM REPAIR TECHNIQUES

Cihangir SAYIN

Süleyman Demirel University
Institute of FineArts, Art and Design Department,
MA Thesis
Year: 2020, Page: 81
Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Mustafa GENÇ
Dr. Lecturer Deniz ÇELİKER

Protection and restoration of cultural assets is a developing and important discipline. Carpet and rug weavings are organic structures that are among our cultural assets. Maintaining the integrity of these works and transferring them to the next generations poses a problem. The quality of the renovation becomes important in this process. In a qualified repair or renovation process, the scientific, historical and cultural value of the cultural asset should be preserved. In the first part of the thesis, concepts such as conservation, repair, restoration are handled. In the light of these concepts, the procedures to be performed for a scientific repair are listed. In this section; Issues such as technical analysis, determination of damage status, research and documentation are explained on the basis of data obtained through literature review and document review.

In the second part of the thesis, the knowledge and experience of repair masters can be considered as a resource for his field, and the stages of repair are documented. During the repair stages, interviews and observations were made and all processes were documented by taking photos.

In the third part of the thesis, the evaluation and the result obtained from our research and the image and photos which are the basis of our study are included. Depending on the cultural value of the carpet or rug to be repaired, the approach and practices can be various. Re-functioning of a fabric used for decorative purposes in Daily life is a priority. The approach for a historical carpet or rug is changing. Repairs are carried out with methods suitable for this perspective.

Keywords: Conservation, Repair, Restoration, Carpet, Rug

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ ..... **i**
ÖZET ..... **ii**
ABSTRACT ..... **iii**
İÇİNDEKİLER ..... **iv**
ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **vii**
KISALTMALAR DİZİNİ ..... **xi**
GİRİŞ **1**

I. BÖLÜM

1. HALI-KİLİM ONARIM ÖNCESİ İŞLEMLER ve ONARIM KAVRAMI **4**
1.1. Onarım Kavramı 4
1.1.1. Ülkemizin Üyesi Olduğu Koruma ve Onarımla İlişkili Uluslararası Kurumlar 6
1.1.2. Ülkemizde Geleneksel Dokumaların Korunması ve Onarımı 7
1.2. Halı ve Kilim Onarım Öncesi İşlemler 7
1.2.1. Teknik Analiz 7
1.2.1.1. Dokuma Analizi 8
1.2.1.2. Malzeme Analizi 13
1.2.1.3. Boyarmadde 15
1.2.2. Hasar Durumunun Tespiti 16
1.2.3. Araştırma ve Belgeleme 18
1.2.4. Kültürel, Tarihsel ve Sanatsal Değerin Tespiti 19
1.2.5. Onarım Kararı Verme Süreci 23
1.2.6. Temizlik (Toz Dolabı, Yıkama, Kurutma) 24
1.3. Onarım Araç ve Gereçleri 26
1.3.1. Çerçeve Tezgâh 26
1.3.2. Çivi 27
1.3.3. Çekiç 27
1.3.4. İğne 27
1.3.5. Pense 28
1.3.6. Terzi Yüzüğü 28
1.3.7. Tığ 29

1.3.8. Delikli Tığ 29
1.3.9. Biz 30
1.3.10. Halı Makası 30
1.3.11. Tamir Makası 31
1.3.12. Kirkit 32
1.3.13. Kalem 32
1.3.14. Balmumu 32
1.3.15. Tarak 33
1.3.16. Fırça 33
1.3.17. Metal Tarak 33
1.3.18. Cımbız 34
1.3.19. Bıçak Tığ 35

II. BÖLÜM

2. HALI VE KİLİM ONARIM TEKNİKLERİ 36
2.1. Halı Onarım Teknikleri 36
2.1.1. Saçak Onarımı 36
2.1.2. Yırtık Onarımı 41
2.1.3. Dipperi Onarımı 45
2.1.4. Motif Onarımı 47
2.1.5. Kenar Onarımı 47
2.1.6. Abraj Onarımı 50
2.1.7. Potluk Onarımı 51
2.1.8. Kilimlik Onarımı 53
2.1.9. Çiti Onarımı 56
2.2. Kilim Onarım Teknikleri 57
2.2.1. Yırtık Onarımı 57
2.2.2. Saçak Onarımı 61
2.2.3. Çiti Onarımı 61
2.3. Halı ve Kilim Onarım Sonrası İşlemler 62
2.3.1. Tesviye 62
2.3.2. Pürmüzle Yakma 63
2.3.3. Yıkama 63
2.3.4. Gerdirme 64
2.3.5. Ütüleme 65

III. BÖLÜM

3. UYGULAMALAR 66
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 75
KAYNAKÇA 78
ÖZGEÇMİŞ 81

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa No

Şekil 1. Halı Yüzey Planının Genel Görünümü 9
Şekil 2. Gördes Düğüm Tekniği 10
Şekil 3. Sine Düğüm Tekniği 10
Şekil 4. Düğüm Sıklığının Tespit Edilmesi 11
Şekil 5. İlikli Kilim Tekniğine Ait Çizim 12
Şekil 6. Motiflerinde Dikey Çizgi Olmayan İliksiz Kilim 12
Şekil 7. İliklerin Tek Çözgü Üzerinde Yok Edildiği Kilim Dokuma Tekniği 13
Şekil 8. Pamuk İpin Yanma Şekli 14
Şekil 9. Yün İpin Yanma Şekli 14
Şekil 10. İpek İpin Yanma Şekli 14
Şekil 11. Kimyasal Boyalı İpler 15
Şekil 12. Laboratuvarda Doğal Boya Çalışması 15
Şekil 13. Dokumanın Renklerine Uygun Belirlenen Onarım İpleri 16
Şekil 14. Havlı Yüzeyde Yıpranma Detayı 17
Şekil 15. Bordür Bölgesinde Yırtık Detayı 17
Şekil 16. Havlı Yüzeyde Biyolojik Hasar Detayı-Güve Yeniği 17
Şekil 17. Dokumayı Pamuklu Bir İple Dikerek Mukavemet Kazandırma 18
Şekil 18. Dokumayı Pamuklu Bir İple Dikerek Mukavemet Kazandırma 18
Şekil 19. Hayvan Desenli Halı, 15. yy. Sonu, İstanbul, Vakıflar Halı Müzesi 20
Şekil 20. Çankırı Kilim, 19. yy. İstanbul, Vakıflar Halı Müzesi 21
Şekil 21. III. Holbein Tipi Halı, V. Foppo'nun 1485 Tarihli Freskinde, 15. yy. Sonu, Milano, Accademia di Bella Arte di Brera, ... 22
Şekil 22. Toz Dolabı 25
Şekil 23. Ahşap Sırıklar Üzerinde Kurutma İşlemi 26
Şekil 24. Çerçeve Tezgâh 27
Şekil 25. Çekiç 27
Şekil 26. İğne 28
Şekil 27. Kargaburun 28
Şekil 28. Terzi Yüzüğü 29
Şekil 29. Çengelli Tığ 29
Şekil 30. Delikli Tığ 29
Şekil 31. Biz 30

Şekil 32. Farklı Uç Kalınlığında Bizler 30
Şekil 33. Halı Makası 31
Şekil 34. Halı Makasının Kullanımı 31
Şekil 35. Farklı Ebatlarda Tamir Makası 31
Şekil 36. Kirkit 32
Şekil 37. Motif Sınırlarının Çiziminde Kullanılan Renkli Kalemler 32
Şekil 38. Geniş Dişli Tarak 33
Şekil 39. Onarım Sonunda Fırça Kullanımı 33
Şekil 40. Metal Tarak 34
Şekil 41. Metal Tarak Kullanımı 34
Şekil 42. Metal Tarak Kullanımı 34
Şekil 43. Cımbız Kullanımı 35
Şekil 44. Bıçak Tığ 35
Şekil 45. Halının Onarım Gerektiren Saçak Bölümü 36
Şekil 46. Saçak Onarım Detayı 37
Şekil 47. Saçak Onarımı 37
Şekil 48. Saçak Onarımı 38
Şekil 49. Saçak Onarımı 38
Şekil 50. Saçak Uçlarının Kesilmesi 38
Şekil 51. Saçakların Islatılması 39
Şekil 52. Tezgâhta Saçak Dokuma 39
Şekil 53. Saçak Takma İşlemi 40
Şekil 54. Saçak Takma İşlemi 40
Şekil 55. Halının Yırtık Bölgesine Tel Atma İşlemi 41
Şekil 56. Halının Yırtık Onarım İşleminde Atkı Atma 42
Şekil 57. Halının Yırtık Onarım İşleminde Atkının Kirkitle Sıkıştırılması 42
Şekil 58. Halı Yırtık Onarımında Fazlalıkların Falçata ile Kesilmesi 43
Şekil 59. Halının Onarılacak Bölgesi İçin Sağlam Bölgenin Desenini Örnek Alma . 43
Şekil 60. Onarılacak Bölgede Motif Hatlarının Kalemle Belirlenmesi 43
Şekil 61. Delikli Tığ ile Hav Atma İşlemi 44
Şekil 62. Onarılan Bölümün Hav Atım Sonrası Görünümü 44
Şekil 63. Halı Yırtık Onarımında Hav Uçlarının Tesviyesi 45
Şekil 64. Tığla Düğüm Atma İşlemi 45
Şekil 65. Dipperinin Giderilmesi İçin Hav Atılan Bölümün Görünümü 46

Şekil 66. Dipperi Onarımı İçin Hav Atılan Kısımların Tesviyesi 46
Şekil 67. Dipperi Onarımı İçin Hav Atılan Kısımların Tesviyesi 47
Şekil 68. Halının Kenar Onarımı 48
Şekil 69. Halının Kenar Onarımı 48
Şekil 70. Halının Kenar Onarımı 48
Şekil 71. Halının Kenar Onarımı 49
Şekil 72. Halının Kenar Onarımı 49
Şekil 73. Halının Kenar Onarımı 50
Şekil 74. Kenar Örgüsünün Ayrı Dokunuşu 50
Şekil 75. Halıda Abraj Hatası Görünümü 51
Şekil 76. Gerdirme Tezgâhında Potluk Onarımı 52
Şekil 77. Gerdirme Tezgâhında Halının Islatılması 52
Şekil 78. Çivili Tip Germe Tezgâhta Potluk Onarımı 53
Şekil 79. Halının Onarım Gerektiren Kilimlik Bölümü 53
Şekil 80. Kilimliğin Biz Yardımıyla Sökülmesi 54
Şekil 81. Kenetleme İpiyle Çerçeve Tezgâh Üzerinde Gerdirme 54
Şekil 82. Kilimlik Dokunacak Kenarın Onarımı İçin Çiti Örme Aşaması 54
Şekil 83. Saçakları Çerçeve Tezgâhta Gerdirilen Halının Görünümü 55
Şekil 84. Kilimlik Örme İşleminden Önce Eksik Hav Sırasının Tamamlanması 55
Şekil 85. Çiti Örgü İpinin Kenar Çözgü Teline Bağlanması 56
Şekil 86. Tığla Zincir Örme İşlemi 57
Şekil 87. Zincir Örme İşlemi Tamamlanan Halının Görünümü 57
Şekil 88. Kilim Üzerinde Onarım Gerektiren Bölümün Görünümü 58
Şekil 89. Kilim Üzerinde Onarım Gerektiren Bölümde Tel Atma İşlemi 58
Şekil 90. Kilim Üzerinde Tel Atma İşlemi 59
Şekil 91. Kilim Üzerinde Tel Atma İşlemi 59
Şekil 92. Kilim Kenar Bölgesine Tığla Atkı Atma 60
Şekil 93. Kilim Onarımı 60
Şekil 94. Kilim Onarımı 60
Şekil 95. Kilim Onarım Sonrası Tesviye İşlemi 61
Şekil 96. Makas ile Tesviye İşlemi 62
Şekil 97. Makine ile Tıraşlama İşlemi 62
Şekil 98. Onarım Sonrası Kilim Üzerinde Yapılan İşlem 63
Şekil 99. Kurutma Makinası 63

Şekil 100. Ahşap Sırıklar Üzerinde Kurutma İşlemi 64
Şekil 101. Mengeneli Tip Gerdirme Tezgâhı 64
Şekil 102. Çivili Tip Gerdirme Tezgâhı 65
Şekil 103. Onarılan Bölümde Tel Atımı 66
Şekil 104. Halının Onarılan Bölümünde Tel ve Atkı Atma İşlemi 66
Şekil 105. Halı Üzerinde Yırtık Bölgenin Görünümü ve Tel Atma İşlemi 67
Şekil 106. Halı Üzerinde Yırtık Bölgenin Görünümü ve Tel Atma İşlemi 67
Şekil 107. Halının Kenar Bölgesindeki Yırtık Onarımı İçin Tel Atımı 67
Şekil 108. Halı Üzerinde Onarım İçin Tel Atılan Bölge 68
Şekil 109. Tel Atma İşleminden Sonra Halının Tezgâha Gerdirilmesi 68
Şekil 110. Çerçeve Tezgâha Gerdirilen Halının Görünümü 68
Şekil 111. Halı Onarımında Atkı Atma Aşaması 69
Şekil 112. Çerçeve Tezgâha Gerdirilen Halıda Atkı Atma Aşaması 69
Şekil 113. Atkı Atma Aşamasının Detayı 69
Şekil 114. Kenar Örme İşlemi 70
Şekil 115. Halının Onarım Sürecinde Kenar Örme İşlemi 70
Şekil 116. Kilim Kenarı Atkı Atma İşlemi 70
Şekil 117. Kilim Onarımında Atkı Atma 71
Şekil 118. Kilim Onarımında Atkı Atma 71
Şekil 119. Kilim Onarımında Atkı Atma 71
Şekil 120. Kilim Onarımında Atkı Atma 72
Şekil 121. Kilim Kenarının Onarımı 72
Şekil 122. Kilim Kenarının Onarımı 72
Şekil 123. Kilim Onarımı 73
Şekil 124. Kilim Onarımında Atkı Atma 73
Şekil 125.Kilim Onarımında Atkı Atma 73
Şekil 126. Kilim Onarımı 74

KISALTMALAR DİZİNİ

cm..... Santimetre
ICCROM .....Kültür Varlıklarının Korunması ve Restorasyonu Uluslararası Merkezi
ICOM ..... Uluslararası Müzeler Konseyi
ICOMOS ..... Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
UNESCO .....Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Kurumu
vb. ..... Ve Benzeri
yy. ..... Yüzyıl

GİRİŞ

Kültürel değişim karşısında toplumlar, kimliklerini meydana getiren kültürel unsurları koruma çabası içindedir. Bu unsurlar arasında maddi kültür varlıkları, taşınır ve taşınmaz nitelikleriyle geniş bir yer tutar. Bu kapsamda halı ve kilimler, toplumların maddi ve manevi dünyalarına ait kültürel birikimi yansıtan taşınır kültür varlıklarıdır. Bu varlıkların bir kültürel değer olarak gelecek kuşaklara aktarılmasında, koruma ve bu kapsamda uygulanan onarım, bir disiplin alanı olarak önem kazanmaktadır. Bir kültür varlığının üretiminde kullanılan malzeme ve teknik, onarımın sınırlarını belirleyen bir unsurdur. Bu tezde ele alınan onarım teknikleri halı ve kilim dokumalar ile sınırlandırılmıştır.

Geçmişten günümüze toplumlar, emek vererek ortaya koydukları maddi varlıklarını, koruyup onararak daha uzun süre fayda elde etme çabası içinde olmuştur. Bu kapsamda onarım gerektiren halı ve kilimler, bu işin ustaları tarafından onarılır ve yeniden işlev kazanması sağlanır. Kültür varlığı niteliğindeki halı ve kilimlerin onarımı ise bu eserlerin yapısı üzerinde uygulama bulan bir dizi teknik işlemin ötesinde bir yaklaşımı gerektirir. Onarım; koruma anlayışının devamı olarak, belirli kriterler doğrultusunda ve gerekli görülmesi halinde uygulanır. Esere ait kültürel derinliğin de dikkate alındığı disiplinler arası bir çalışmanın sonucudur. Onarımla amaçlanan, sadece eserin maddi bütünlüğünü devam ettirebilmesi değil, aynı zamanda taşıdığı kültürel değerin zarar görmeden, doğru şekilde gelecek kuşaklara aktarılabilmesidir. Bu anlamda onarım; eserin maddi yapısı üzerinden, taşıdığı öze, kültürel derinliğe bir dokunuştur. Geleneksel dokumalar içinde yer alan halı ve kilimlerin taşıdığı kültürel derinliğin anlaşılması onarım amacıyla esere yaklaşım noktasında yol gösterici bir unsurdur. Bu tez çalışmasında halı ve kilimlerin onarımı; kuramsal, kültürel ve teknik açıdan bir bütün olarak ele alınmıştır.

Zamanla farklı malzeme ve tekniklerle elde edilen zengin dokuma türleri, ihtiyaçlara göre değişen işlevleri ve tasarımlarıyla, toplumların hayatında önemli bir yer edinmiştir. Halı ve kilimler de bu kapsamda yer alan dokuma türleridir. “Tarihsel gelişimine göre; önce kilimler, sonra da halılar çadırdan, evler, köşkler, konaklar ve saraylara varıncaya kadar konutlarda yüzyıllar boyunca örtü, yaygı ve süs eşyası olarak kullanılmıştır.” (Görgünay, 1969:2).

Halı ve kilimler, sosyal hayatın içinde farklı işlevlere sahip olmanın yanında zengin tasarımlarıyla estetik zevkin de göstergesidir. "Halı, Türklerde üstünde oturulan, namaz kılınan gündelik bir eşya olduğu halde kültürümüzün bir ifadesi olarak sanat eseri kalitesine yükseltilmiştir." (Aslanapa, 1997:18). Halı ve kilimlerin üzerinde bulunan renklerin ve motiflerin oluşturduğu kompozisyonlar bu eserleri ortaya koyan toplumun felsefesini, inançlarını ve hayat anlayışını yansıtan manevi bir derinliğe sahiptir. Halı ve kilimler, zaman içinde farklı coğrafyalarda toplumların kültürünü yansıtan özgün niteliklere sahip olmuştur. Bu eserlerde kültürel sürekliliği takip etmek mümkündür.

Halı ve kilimlerin üretimi teknik bir başarıyı gösterir. Bitkilerden ve hayvanlardan elde edilen ipek, pamuk, kıl, yün vb. malzemeler eğirmede kullanılan aletler yardımıyla işlenerek dokumaya uygun hale getirilir. Dokunacak malzemenin bitkisel, madensel ve hayvansal boyalar ile renklendirilmesi ise özel bir teknik süreci içerir. Elyafın ya da ipin boyanması; bir motifin sınırlarını, bir başka motifin renklerinin belirlediği zengin tasarımları sunabilmenin imkânını sağlar. Bu renk ve motifler süslemenin ötesinde eşyaya öz ve günlük hayata derinlik kazandırır. Bu eserleri ortaya koyan toplumun düşünce dünyası renkler ve motiflerde somutlaşır.

Halı ve kilimler günümüze kadar ulaşmış köklü bir geleneğin ürünüdür. Halı ve kilimler, nesilden nesile aktarılan kültürel ve teknik birikimin zaman içinde yetkinleşen kolektif estetik anlayışın belgeleridir. Günümüzde ise halı ve kilim dokuma bölgeleri daralmış ve dokuma geleneği yok olmaya yüz tutmuştur. Halı ve kilimlerin, yok olmaya yüz tutmuş bir geleneğin ürünleri olduğu düşünüldüğünde, mevcut eserlerin korunması daha da anlamlı hale gelmektedir. Halı ve kilimlerin yapısı; yün, pamuk, ipek gibi doğadan elde edilen organik maddelerden oluşur. Bu yapılarıyla halı ve kilim dokumalar zaman içinde çevresel faktörlerin etkisiyle yıpranmakta, gerekli korumanın yapılmaması halinde yok olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, günümüze kadar ulaşabilmiş tarihsel, bilimsel ve kültürel değere sahip çeşitli dönemlere ait halı ve kilimlerin korunmasının önemi anlaşılabilir.

Kültür varlıklarının korunması ve onarımı bir disiplin alanı olarak gelişmekte ve önem kazanmaktadır. Onarım yapan ustaların sahip olduğu bilgi ve tecrübenin bu alana bir kaynak niteliğinde katkı sağlayabileceği düşünülerek, "halı ve kilim onarım teknikleri" başlığı altında tez çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada, halı ve kilim

onarımının teknik aşamaları belgelenmiştir. Bunun için halı ve kilim onarımı yapan ustalar ile görüşülmüş, onarım süreci fotoğraflanmış ve uygulamalar yapılmıştır. Bilimsel nitelikte bir onarım, planlı ve kayıt altında gerçekleşen bir süreçtir. Esere yapılan müdahale bu sürecin bir sonucudur. Bu tez çalışmasında onarım süreci bir bütün olarak ele alınmıştır. Konuya ilişkin kavramların açıklanmasının ardından, kültür varlığı niteliğindeki halı ve kilimlerin onarımı için yapılması gereken; teknik analiz, hasar durumunun tespiti, kültürel ve sanatsal değerin tespiti gibi hususlar başlıklar halinde ele alınmış, onarımın bu süreç ile bir bütün olarak ele alınması gerektiği vurgulanmak istenmiştir.

Tezin hazırlanmasında kullanılan veriler, literatür taraması, doküman incelemesi ve karşılıklı görüşme yöntemiyle elde edilmiştir. Bunun yanında fotoğraflar ve çizimler kullanılmıştır. Bu tez çalışmasında, onarım ustalarının yaptıkları uygulamalar belgelenmiş, sahip oldukları bilgi birikimi ve tecrübeden yararlanılmış, bilimsel nitelikte bir onarım sürecinin aşamaları teorik olarak ortaya konulmuş ve elde edilen veriler ışığında ayrıca uygulamalar yapılmıştır. Bu tez çalışmasında; kültürel mirasımız halı ve kilim dokumalara onarım sürecinde nitelikli bir yaklaşım sergilenmesi için gerekli verinin elde edilmesi, elde edilen verilerin ilim camiasına ve kültürümüze katlı sağlaması amaçlanmıştır.

I. BÖLÜM

1. HALI-KİLİM ONARIM ÖNCESİ İŞLEMLER ve ONARIM KAVRAMI

1.1. Onarım Kavramı

Kültür varlıklarının korunması ve gelecek kuşaklara doğru şekilde aktarılması açısından "koruma ve onarım" bir disiplin alanı olarak gelişmekte ve önem kazanmaktadır. Onarım ve koruma kavramlarının tanımlanması kültür varlıklarına yaklaşım şekli ve yapılacak uygulamaların niteliği açısından temel oluşturur. Koruma ve bu kapsamda ihtiyaç duyulan onarım; mimari yapılar, anıtlar gibi taşınmaz kültür varlıkları ile "çini, seramik, cam, metal eşya, dokuma gibi" (Ahunbay, 1992:22) taşınır kültür varlıklarının da dahil olduğu geniş bir alanda uygulama bulur. "Taşınır kültür varlığı bir kültürün sosyal, ekonomik, politik, kültürel, tarihsel teknik/teknolojik, estetik niteliklerine ilişkin belge değeri olan her türlü taşınıra verilen isimdir." (Asatekin, 2004:25). Halı ve kilim dokumalar ise bu kapsamda taşınır kültür varlığı niteliğindeki organik yapılı eserlerdir. Kuramsal temeli ortaya koyan koruma, onarım, restorasyon vb. kavramlar açıklanırken eserlerin bu nitelikleri gözardı edilmemelidir.

Onarım kavramı koruma kavramından farklı olmakla birlikte, korumanın onarımı da içeren kapsayıcı anlamı düşünülerek birlikte açıklanmalıdır. "Koruma ve onarım kavramlarının açıklamaları çoğu zaman birbiri ile uyumlu olmamış, hatta kimi zaman birbirinin yerine, yeterince açık olmayan biçimde kullanılmıştır." (Öztürk, 2007:13). Onarım kavramıyla eş olarak restorasyon kavramı da kullanılabilmektedir. Mevcut tanımlarda bu iki kavramın ilişkisi, örtüşen ya da ayrılan tarafları görülebilir. Koruma kavramının karşılığı olarak ise "konservasyon" sözcüğü kullanılmaktadır.

> Eserlerin niteliklerine bağlı olarak değişen konservasyon uygulamalarının iki türü vardır. Bunlardan ilki ve dünya müzelerinin en çok gündeminde olanı koruyucu konservasyon, diğeri ise restorasyondur (Karavar, 1999:134).

Restorasyonun tanımlanması onarım kavramına da ışık tutar. "Restorasyon, objenin eksik parçalarını tamamlayarak orijinal objeden ayırt edilmesi hemen hemen imkansız bir onarım yapma işlemidir." (Anmaç, 1999:9). Onarım ve restorasyon için yapılan tanımlardan bazıları şöyledir. "Onarım; bir nesnede, bir yapıtta ortaya çıkan

bozulmaların o yapıt üretilirken kullanılan yöntem ve gereçlerle, olabiliyorsa tıpkıları kullanılarak giderilmesine denir." (Alsaç; 95:63). Restorasyon için yapılan bir başka tanım ise şöyledir. "Arkeolojik veya sanat değeri taşıyan bir eserin özgünlüğüne zarar vermeden gelecek kuşaklara aktarmak için yapılan zorunlu müdahalelere denir." (Küçük, 1999:24).

> "Oriental Rug Repair" kitabının yazarı Peter Stone onarımı, gerçek restorasyon ve konservasyon arasındaki anlaşma zemini olarak tanımlamaktadır. Bir başka deyişle onarım, konservasyon ve restorasyon arasındaki köprüdür ve farklı amaçlara göre bazen restorasyona bazen konservasyona daha yakın olabilir (Anmaç,1999:10).

Onarım, koruma süreci içinde belirli kriterler doğrultusunda uygulanmasına karar verilen ve koruma kavramından ayrı düşünülmemesi gereken bir olgudur. "Koruma, herhangi bir nesneyi ya da olguyu elden geldiği kadar bozulmadan, o andaki durumunda tutmaya denir." (Alsaç, 1995:62). Halı ve kilim gibi dokumalar için yapısını oluşturan organik malzemenin özelliği dikkate alınarak, bozulmaya neden olan mikroorganizmalar, böcekler, nem, ışık, sıcaklık gibi çevresel faktörlerin kontrol altında tutulduğu bir anlayış söz konusudur. Bu yaklaşım şekli pasif koruma olarak kabul edilir. "Esere yapılan her türlü fiziksel müdahale ise aktif koruma kapsamında düşünülmelidir." (Öztürk, 2007:50).

> Buna kapsamda onarım eskiyen, yıpranan ya da hasara uğrayarak bütünlüğünü yitirmiş halı ve diğer dokumaların, tarihsel niteliğine ve yapısal oluşumuna zarar vermeden aslına uygun şekilde kaybettiği değeri kazandırmaya yönelik yapılan bir dizi işlemi kapsamaktadır (Salman ve Öztürk, 2013:74).

Geniş bir kavram olan koruma, müzecilik alanında; onarım öncesini, onarım sürecini ve sonrasını da kapsayan bir niteliktedir.

Geleneksel dokumalar için onarım; yün, ipek, pamuk, kıl vb. elyafların farklı tekniklerle işlenerek zengin dokuma türlerinin elde edildiği bir alanda yapılır. Dokuma türleri arasında halı ve kilim yoğun emek isteyen üretimi ve işleviyle önemli bir yere sahiptir. Bir ihtiyacı karşılayan halı ve kilim dokumaların kullanım süresini uzatarak ekonomik değer ortaya koyan onarım, tarihsel süreç içinde usta çırak ilişkisiyle devamı sağlanan bir zanaat niteliğinde günümüze kadar devam etmiştir. Halı ve kilimlerin üretim hatalarından kaynaklanan değer kaybı da bu kapsamda giderilerek ekonomik değer sağlanır. Bu alanda faaliyet gösteren ustalar

onarım için tamir ifadesini kullanmaktadır. Sahip oldukları bilgi ve tecrübe ise koruma ve onarım disiplini açısından kaynak niteliktedir.

Bilimsel nitelikte bir onarım ise kültürel değerin ortaya konulduğu araştırma ve değerlendirmeye dayalı planlı ve kayıt altında gerçekleşen bir sürecin ifadesidir. Kültürel değerin ortaya konulması onarımın niteliği açısından bir gerekliliktir.

> Bir şeyin kültürel değer olarak tanımlanması ve korumayla ilgili yasal düzenlemeler kapsamına alınabilmesi için süreklilik, tarihsellik, belgesellik, özgünlük gibi belirli değerler taşıması ve bu değerlerin ona belli nitelikler kazandırması gereklidir (Öztürk, 2007:9).

Buna bağlı olarak halı ve kilim dokumalar ülkemizde ve dünyada müze ve özel koleksiyonlarda ilgi gören, sergilenen ve korunan kültür varlıklarıdır.

Onarımın planlanması, kültür varlığının tarihsel ve belgesel niteliğine zarar verecek yanlış uygulamaları önlemek için gereklidir. Planlamanın olmadığı bir uygulamada bilimsel onarımdan söz edilemez. Bununla birlikte yapılan her müdahalenin kayıt altına alınması daha sonra yapılacak uygulamalar için önem taşır. Halı ve kilimlerin taşıdığı tarihsel ve belgesel niteliğin gelecek kuşaklara doğru aktarılabilmesi için onarım uygulanmasına ya da ne ölçüde uygulanması gerektiğine uzman kişiler karar vermelidir.

1.1.1. Ülkemizin Üyesi Olduğu Koruma ve Onarımla İlişkili Uluslararası Kurumlar

İkinci Dünya Savaşı sonrasında kültür varlıklarını korunma amacıyla ortaya çıkan uluslararası örgütlerin çalışmaları önem kazanmıştır. Bu örgütlerin başında ülkemizin de üyesi olduğu Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) gelmektedir. Kültür Varlıklarının Korunması ve Restorasyonu Uluslararası Merkezi (ICCROM), Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM) ve Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) bu kurumların başında gelmektedir. Bu kurumlar konuya ilişkin uluslararası standartların oluşturulması, eğitim, araştırma, maddi kaynak sağlama, teknik bilgi paylaşımı gibi konularda etkinlik göstermektedir. Ülkemiz de bu gibi uluslararası kurumların çalışmalarına katkı sağlamaktadır.

1.1.2. Ülkemizde Geleneksel Dokumaların Korunması ve Onarımı

Ülkemiz geleneksel dokumalar açısından zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Bu kültürel mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında konservasyan ve restorasyon laboratuvarları önem kazanmaktadır. "Bu alanda faaliyetleriyle, İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez ve Bölge Laboratuvarı, Harbiye Askeri Müzesi ve Sadberk Hanım Müzesi örnek gösterilebilir." (Sezen, 2018:415).

Ülkemizde ve uluslararası alanda farklı nitelikteki halı ve diğer dokumaların onarım ihtiyacına karşılık Aksaray'ın Sultanhanı beldesi iyi yetişmiş ustaların bulunduğu işletmeleriyle başarılı çalışmalar ortaya koymaktadır. Almanya, İngiltere ve ABD başta olmak üzere birçok ülkeden yıpranmış halılar tamir için beldeye getirilirken İngiltere kraliyet ailesine ait çok sayıda tarihi halı Sultanhanı'nda restore edilmiştir. Sultanhanı beldesinde gerçekleştirilen restorasyon çalışmalarından biriside Sultan Abdülhamid'in Hereke'de yaptırdığı 120 metrekarelik tarihi halının onarımıdır. (KK8, Aksaray, 2020)

1.2. Halı ve Kilim Onarım Öncesi İşlemler

Koruma ve onarım kavramının tanımlanması kuramsal temeli ortaya koymakla birlikte halı ve kilim gibi dokumalar düşünüldüğünde eserin mevcut durumu uygulama için özgün bir planlamayı gerekli kılar. Bu açıdan onarım öncesi işlemler eserin maddi yapısından yola çıkarak araştırma ve inceleme ile mevcut durumun tespit edildiği, kültürel değerin ortaya konulduğu, kayıt altına alma, yorumlama, karar verme ve planlama sürecidir. Bu süreç içinde onarıma uygun araç ve gereç hazırlanmalıdır.

1.2.1. Teknik Analiz

Dokumaların yapısı malzeme ve dokuma tekniği açısından farklılık gösterir. Onarım ise dokumanın yapısına uygun olmalıdır. Bu nedenle onarım öncesi yapılması gerekli çalışmalardan biri de teknik analizdir. Bu çalışmada amaç dokumanın üretim sürecinin ortaya koyduğu yapısal özelliği tespit etmektir.

"Teknik analiz; Halı ve diğer dokumaları tanımlamaya, çözümlemeye ve değerlendirmeye yönelik değişik ölçek ve nitelikte bilgilerin derlenmesinden oluşan incelemelerdir." (Karavar, 2017:105). Dokumaların üretimi belirli aşamalardan

oluşur. Doğadan elde edilen ipek, pamuk, yün, kıl gibi malzemeler yapılarına uygun yöntem, araç ve gereç ile işlenir. İstenilen nitelikte eğirme ve boyama işleminden sonra farklı tekniklerle dokunarak ihtiyaca uygun türler elde edilir. Bu türler içinde halı ve kilim kullanılan malzeme, boyarmadde ve dokuma teknikleriyle zengin yapısal özelliklere sahiptir. Halı ve kilimlerin onarımı için bu yapısal özellik tespit edilmelidir. Onarım ustaları sahip oldukları birikim ve tecrübeye dayanarak dokumanın yapısına ait bilgileri genel bir incelemeyle elde edebilir.

Müzelerde korunan tarihsel ve belgesel nitelikte halı ve kilimler ise bir sistem içinde ayrıntılı olarak incelenmelidir. Dokumada kullanılan lif ve boyarmadde için bu alanda uzman bir laboratuvarda özel işlemlerin yapıldığı bir analiz çalışması gerekebilir. Müzelerde bulunan dokumaların teknik analizi, koruma ve onarım yöntemini belirlemek için gerekli olmakla birlikte, başta sanat tarihi olmak üzere farklı disiplinlerin sorularına cevap olabilecek verileri ortaya koyması açısından da önemlidir. Bu nedenle teknik analiz ile elde edilen bilgiler bu iş için düzenlenen, tüm detayların görülebildiği formlar ile kayıt altına alınmalıdır.

1.2.1.1. Dokuma Analizi

Halı; üç ip sistemine dayalı (çözgü, atkı ve ilme), havlı (tüylü) ve düğümlü bir dokumadır. İskeleti oluşturan çözgü telleri üzerine enine sıralı olarak düğüm (ilme) atılır. Her düğüm sırasından sonra atkı ipi (argaç) geçirilip kirkit yardımıyla sıkıştırılır. Düğümlü sıraların oluşturduğu hav aynı yükseklikte kesilir. Elde edilen havlı dokuma ise halının ana yapısını oluşturur. Bu yapının dışında halıyı tamamlayan diğer bölümler; saçak, çiti, halı kilimi ve kenar örgüsüdür. Bu konuda eğitim almış veya uygulama yapmış bir kişi tarafından yapılacak gözlem ile bu teknik özellikler belirlenebilir.

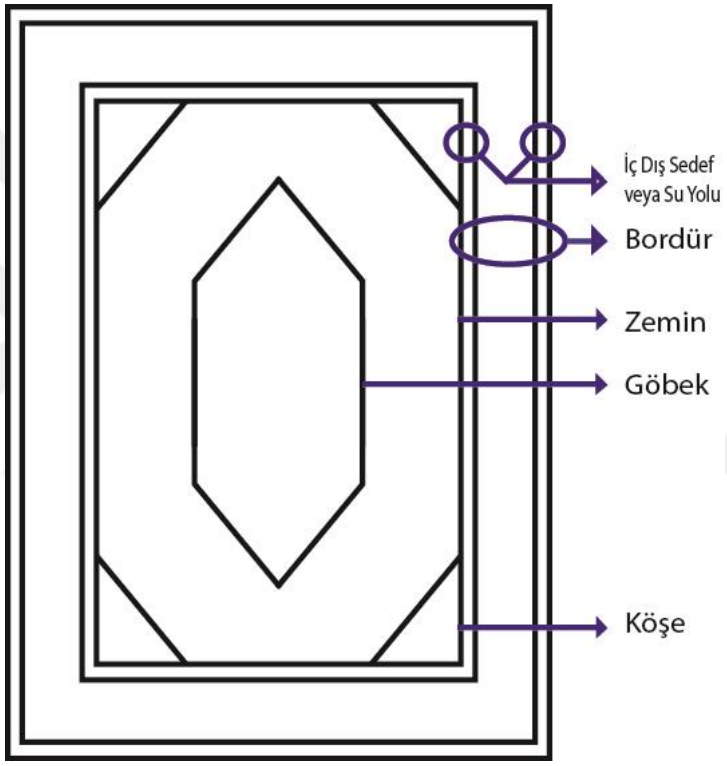
Saçak; Dokunması tamamlanan halının iki başındaki çözgü iplerinin kesilmesinden sonra halının alt ve üst ucundan sarkan püsküllü kısımlardır.

Çiti; Halının baş kısımlarında ilmelerin ve kilim örgüsünün sökülmemesi için saçaklara uygulanan örgü teknikleridir. Sarma, kördüğüm ve zincir adı verilen 3 ayrı teknik vardır.

Halı kilimi; Halının baş kısımlarında düğümlü bölüm ile çiti arasında yapılan düz dokumadır.

Kenar örgüsü; Halı yanlarının dayanıklılığını arttırmak için kenarlarda bulunan çözgü tellerine yapılan örgüdür.

Halı, teknik açıdan düğümlü ve düğümsüz kısımların oluşturduğu bir bütündür denilebilir. Halıda, çerçeve görünümlü düğümlü (ilmeli) kısım bordür (su) olarak adlandırılır. Halının kenarını çevreleyen bu kısımda bir büyük iki küçük bordür bulunur. Büyük boyutlu halılarda, küçük bordür sayısı ikiden fazla olabilir. Bordürle çevrelenen orta bölüm ise halının zemini olarak adlandırılan kısımdır (Şekil 1).

Şekil 1. Halı Yüzey Planının Genel Görünümü

Halıda uygulanan düğüm havlı bir yüzey oluşturur. Genel bir sınıflama ile iki tür düğüm (ilme) olduğu söylenebilir. Bunlar Türk ve İran düğümüdür. Türk düğümü için hekim, kapalı, çift bağlama ve Gördes gibi adlandırmalar vardır. Halının her iki çözgü teline dolanarak uçları çözgü tellerinin arasından çıkarılır (Şekil 2).

Şekil 2. Gördes Düğüm Tekniği (Sayın, 2020)

İran düğümü ise açık düğüm, Sine düğümü ya da tek bağlama olarak adlandırılır. Düğüm ipinin bir ucu çift alınan çözgü telinin birine dolanıp tellerin arasından geçirilirken diğer ucu öteki telin arkasından geçirilerek düğüm atılır (Şekil 3).

Şekil 3. Sine Düğüm Tekniği (Sayın, 2020)

Düğüm sıklığı, birim uzunluk olarak alınan 10 cm için endeki düğüm sayısı ve boydaki düğüm sırası ile bu bilgilere dayanılarak elde edilen birim alandaki (1 dm^2) düğüm sayısıdır. Düğüm sıklığının tespiti için halının arka yüzü çevrilir ve güvenilir bir sonuç için halının başlangıç, orta ve bitimine yakın bölümlerinde yapılacak ölçümlerin ortalaması alınır (Şekil 4).

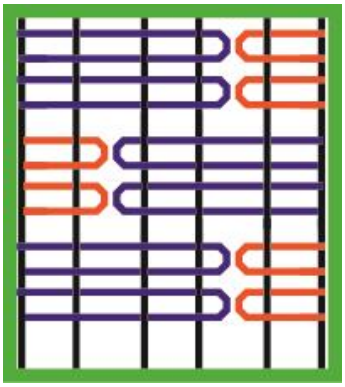

Şekil 4. Düğüm Sıklığının Tespit Edilmesi (Sayın, 2020)

Halının boyutunun tespit edilmesi dikey ve yatay bir eksende ortasından yapılmalıdır. Halılar kullanım amacına uygun boyutlarda üretilir. Halıların kullanım amacına göre sınıflandırılması ise tanımlanmasına katkı sağlar. Böyle bir sınıflandırmada halılar; taban, kelle, yolluk, yastık, seccade, heybe ve sedir halısı gibi isimler alır.

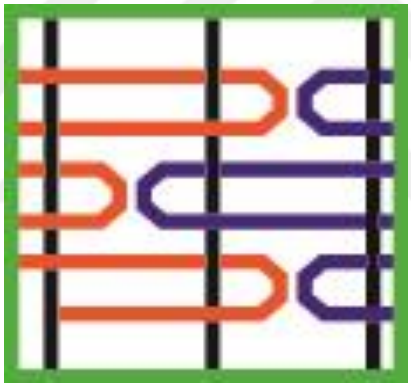
Kilim; iki ip (çözgü, atkı) sistemine dayanan, çözgülerin atkılar tarafından örtüldüğü, tersi ve düzü bulunmayan dokuma türüdür. Kilimlerde görülen farklı dokuma teknikleri araştırmacılar tarafından başlıklar halinde açıklanmaya çalışılmıştır. Onarım öncesi bu teknikler doğru şekilde tespit edilmelidir. Onarılacak eserde birden fazla dokuma tekniği uygulanmış olabilir.

Motifleri oluşturan renkli atkı iplikleri çözgü tellerinin arasından geçerek bir başka renkteki motifin sınırına kadar gider ve buradan geri döner. Aynı renkteki atkıların kendi alanlarında gidip gelmesi motifleri oluşturur ve iki motif arasında dikey bir boşluk (ilik) olması durumunda dokuma tekniği ilikli kilim olarak adlandırılır (Şekil 5). Bu iliklerin 1cm gibi bir uzunlukta olması uygundur.

Şekil 5. İlikli Kilim Tekniğine Ait Çizim

Motif sınırlarının yatay ve çapraz çizgilerle paralel kenarlı bir görünüm oluşturduğu, atkıların çapraz yönde bir çözgü kayarak iliklerin yok edildiği dokumalar, motiflerinde dikey çizgi olmayan iliksiz kilim olarak tarif edilebilir (Şekil 6).

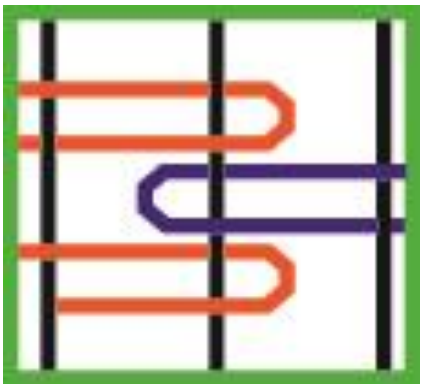

Şekil 6. Motiflerinde Dikey Çizgi Olmayan İliksiz Kilim

Kilim dokumada temel prensip dikey çözgüler üzerinde yatay atkı iplerinin sıralı olarak gidip gelmesidir. Eğri atkılı kilim tekniğinde ise yatay atkı ipinin kirkit ile bazı yerlerde hafif, bazı yerlerde fazla sıkıştırılmasıyla istenilen desene uygun eğri hatların elde edilmesi sağlanır.

Çift kenetleme ile iliklerin yok edildiği kilim türünde; motifi oluşturan atkı ipi diğer motifin atkı ipi ile motif sınırında kenetlenir ve atkılardan biri beklerken diğer atkı bir sıra daha gidip gelerek bekleyen atkı ile tekrar kenetlenir. Bu işlem daha sonra bekleyen atkının çözgüler arasında gidip geldiği ve diğer atkının beklediği bir sıralama ile tekrar edilir.

İliklerin tek çözgü üzerinde yok edildiği kilim dokuma tekniği; ayrı desen iplerinin motif sınırından dönerken aynı çözgü ipinden dönmesiyle gerçekleşir (Şekil 7).

Şekil 7. İliklerin Tek Çözgü Üzerinde Yok Edildiği Kilim Dokuma Tekniği

> Sarma konturlu kilim dokumada atkılar arasında oluşan delik veya boşluklar, bazen aynı veya zıt renkte bir çerçeve ipliği ile arada kalan çözgülere tek tek veya dikey, yatay veya çapraz sarılır; dokumanın yüzünde, desenlerde, iğne ile işlenmiş izlenimi veren bir çerçeve meydana gelir (Ölçer, 1988:18).

1.2.1.2. Malzeme Analizi

Halılarda kullanılan hammadde genellikle ipek, pamuk ve yünden oluşur. Bu hammadde işlenerek çözgü, atkı ve desen ipliği elde edilir. Yarı mamul haldeki bu malzeme iplik teknolojisi açısından incelenmelidir. Kullanılan hammadde ise elde edildiği kaynağa bağlı olarak yapısal farklılıklar gösterir. Bu farklılıklar görsel olarak ayırt edilebilir. Pamuk bitkisel kökenlidir. Yün, kıl kökenli ve İpek böceğinden elde edilen ipek ise salgı kökenlidir. Bunlardan alınan lifler yakıldığı zaman yanış şekli, bıraktığı kül ve çıkardığı kokuya bakılarak ayıt edilebilir (Şekil 8, 9, 10). Daha detaylı bir analiz için mikroskopla fiziksel ve kimyasal yapının gözlenebildiği bir çalışma yapılabilir.

> Pamuk lifleri kremimsi beyaz renktedir. Bu renk iklim ve yetişme şartları yanında bitkinin türüne göre de değişir. Pamuk lifinin boyu 1 cm'den 7,5 cm'ye kadar değişir. Pamuk lifi %100'e yakın oranda selüloz içerdiğinden, selülozun tüm kimyasal özelliklerini gösterir. Pamuk yakıldığında, siyah, parmak arasında ezilebilen bir kül bırakır ve yanık kağıt kokusu duyulur (Başer, 1992:44).

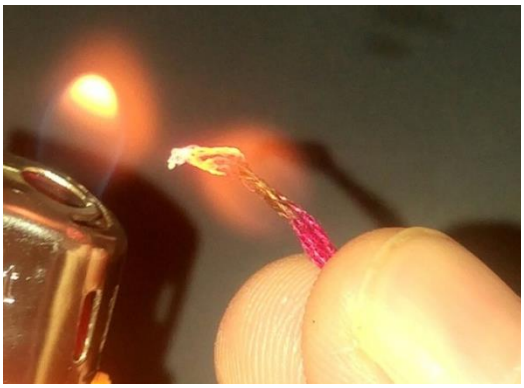
Şekil 8. Pamuk İpin Yanma Şekli (Sayın, 2020)

"Yün liflerinin; yaylanma yeteneği, esneklik, keçeleşme, nem çekme gibi özellikleri, diğer liflerle kıyaslandığında ona üstünlük sağlar. Yün yakıldığında yanık boynuz kokusu duyulur." (Başer, 1992:83).

Şekil 9. Yün İpin Yanma Şekli (Sayın, 2020)

"İpek hayvansal lifler içinde en dayanıklı olanıdır ve yandığında karakteristik yanık saç veya kıl kokusu duyulur." (Başer, 1992:98).

Şekil 10. İpek İpin Yanma Şekli (Sayın, 2020)

Eğirilerek yarı mamul hale getirilen çözgü, atkı ve desen ipliklerinin büküm yönü ve kat adedi tespit edilmelidir. Büküm yönü sola doğru olan iplikler "S" bükümlü iplik, sağa doğru olanlar "Z" bükümlü iplik olarak adlandırılır. İpliğe ait özgün niteliği ortaya koyan bir unsur da kat adedidir.

1.2.1.3. Boyarmadde

Dokumalarda kullanılan boyalar, doğal ve kimyasal boya olarak gruplandırılır. Doğal boyama çok eski ve köklü bir uygulamadır. Kimyasal boyalar ise 19 yy ortalarında keşfedilmiş ve 1882 den itibaren ülkemize girmiştir. "Kimyasal boyaların yaygınlaşmasıyla doğal boyama azalmıştır." (Karadağ, 2007:11). Kimyasal boyaların keşfedildiği tarih bilindiği için daha eski tarihli dokumaların kimyasal boyalı olması mümkün değildir (Şekil 11).

Şekil 11. Kimyasal Boyalı İpler (Sayın, 2017)

İplik ya da elyafı renklendiren maddeler için boya ifadesi yerine boyarmadde ifadesi de kullanılabilmektedir. Doğal boyarmaddeler; bitkisel, hayvansal ve madensel boyarmadde olarak sınıflandırılır. Boyarmaddenin elde edildiği kaynaklar ve uygulandığı elyafın çeşitliliği düşünüldüğünde, farklı boyama yöntemleriyle ulaşılan teknik başarı ve buna ait birikimin önemi anlaşılabilir (Şekil 12).

Şekil 12. Laboratuvarda Doğal Boya Çalışması (Sayın, 2017)

Anadolu'da yüzlerce yıl dokumalarda kullanılan hammaddenin boyanması bir meslek alanını oluşturmuştur. Bununla birlikte boyarmaddelerin elde edildiği bitkilerin tarımı, önemli bir endüstriyel faaliyet olarak ekonomik değer sağlamıştır. Osmanlı döneminde sarı renk elde edilen ve altın ağacı olarak da bilinen cehri ile kırmızı rengin elde edildiği kökboya bitkisi endüstriyel amaçlı tarımı yapılan bitkilere örnektir. Anadolu'da boyama yapan ustalar tarafından elde edilen bir kırmızı ise tüm dünyada "Edirne Kırmızısı" veya "Türk Kırmızısı" olarak tanınmıştır (Öztürk, 1995:14). Dokuma kültürü içinde doğal boyalar önemli bir etnografik zenginlik içerir. Boyarmaddelerden elde edilen renklerin halı ve kilimlerde kullanımı estetik zevki ve tasarım anlayışını gösteren bir unsurdur. Renklere yüklenen özel anlamlar ise bu dokumaların taşıdığı ikonografik değer kapsamında düşünülmelidir. Doğal boyalı halı ve kilimlerin taşıdığı kültürel değer daha yüksektir. Bu açıdan onarımı düşünülen dokumada renklerin elde edildiği kaynak dikkate alınmalı ve onarılacak bölgenin rengine uygun malzeme kullanılmalıdır (Şekil 13).

Şekil 13. Dokumanın Renklerine Uygun Belirlenen Onarım İpleri (Sayın, 2017)

1.2.2. Hasar Durumunun Tespiti

Dokuma; pamuk, yün ve ipek gibi organik yapıdaki maddelerden oluşur. Dokumaların yapısı zaman içinde fiziksel, kimyasal ve biyolojik olarak sınıflayabileceğimiz çevresel faktörlerin etkisiyle hasara uğrar (Şekil 14, 15, 16).

Şekil 14. Havlı Yüzeyde Yıpranma Detayı (Sayın, 2020)

Şekil 15. Bordür Bölgesinde Yırtık Detayı (Sayın, 2020)

Halıda hasar tespiti için saçak, kenar örgüsü, kilim örgüsü dahil tamamının genel durumu incelenir. Hasarlar yırtık, yanık, çürük, delik vb. şekilde olabilir. Müze ve özel koleksiyonlarda bulunan tarihi nitelikteki halı ve kilimlerin onarımı için hasarın ne ölçekte olduğu tek tek belirlenip fotoğraflanarak kayıt altına alınmalıdır.

Şekil 16. Havlı Yüzeyde Biyolojik Hasar Detayı-Güve Yeniği (Sayın, 2020)

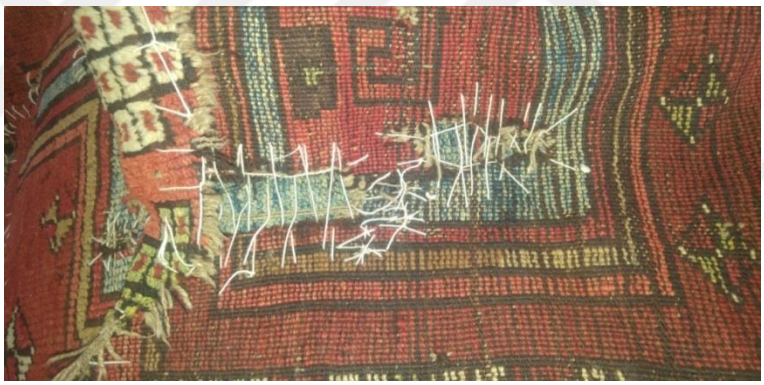
Bunun dışında günlük hayatta dekoratif amaçla kullanılan halı ve kilimler de hatalı kullanım nedeniyle yıpranabilir ve yapılacak onarımla yeniden işlev kazanır. Ayrıca bazı üretim hataları olan halı ve kilimlerin onarımı da mümkündür. Bu üretim

hataları tespit edilir ve uygun malzeme ile onarılır. Potluk, dipperi (kırıklık), yırtık, abraj onarımla giderilebilecek üretim hatalarından bazılarıdır.

Şekil 17. Dokumayı Pamuklu Bir İple Dikerek Mukavemet Kazandırma (Sayın, 2020)

Onarım öncesi, kültürel ve tarihsel değer taşıyan dokumalarda yırtık bölgenin kenarları ya da mukavemetin zayıf olduğu kısımlar pamuklu bir iple dağılmanın ve parça kaybının yaşanmaması için dikilir (Şekil 17, 18).

Şekil 18. Dokumayı Pamuklu Bir İple Dikerek Mukavemet Kazandırma (Sayın, 2020)

1.2.3. Araştırma ve Belgeleme

Araştırma ve belgeleme; kültür varlıklarının gelecek kuşaklara doğru şekilde aktarılması için yapılması gerekli çalışmalardan biridir. Araştırma; kültür varlığının ayrıntılı olarak tanımlanmasını sağlayacak her türlü belge ve bilgiye ulaşmak için yapılan çaba olarak ifade edilebilir.

> Onarım ve koruma çalışmalarının etkili olabilmesi için en önemli koşul, yapıtın özgün durumunun bilinmesidir. Bunun için de belgeleme çalışmalarının yapılması gerekir. Yapıtın boyutlarını, biçimini, dokusunu, yapımını, süslerini, üstündeki bozulmaları gösterecek çizim, resim, fotoğraf, yazılı ya da sözlü betimlemelerden yararlanılır (Alsaç, 1995:65-66).

Bu kapsamda halı ve kilimlerin kültürel, tarihsel ve sanatsal önemine ışık tutacak sözlü, yazılı ve görsel kaynak derlenir. Bununla birlikte eserin yapısının incelenmesiyle elde edilecek bilgiler de kayıt edilir. Teknik analizin ve hasar durumunun kayıt altına alınacağı kimlik formları düzenlenir.

> Kimlik formu, dokumanın ait olduğu kişi ve/veya yer, ait olduğu dönem, kaç yıldır o kişi ya da yerde bulunduğu, biliniyorsa kim ya da kimler tarafından üretildiği gibi bilgilerin yanı sıra, teknik ve sanatsal özelliklerine ilişkin bilgileri de içermelidir (Öztürk, 2007:40-41).

Eserin onarımına ilişkin çizim ve fotoğraflar bir düzen içinde kimlik formları ile birlikte oluşturulacak bilgi dosyasına konulmalıdır. Burada bulunan belgeler daha sonra yapılması muhtemel uygulamalar için yol göstericidir. "Onarım uygulamalarına geçmeden önce yapılan araştırmalar ve belgeleme çalışmaları onarılacak objenin ayrıntılı olarak tanımlanmasını sağlamaktadır." (Öztürk; 2007:39).

1.2.4. Kültürel, Tarihsel ve Sanatsal Değerin Tespiti

Halı ve kilimler arka planını kültürün oluşturduğu toplumların maddi ve manevi dünyalarını yansıtan sanat eserleridir. "Her toplumun kültür ve sanatı daha eski tarihi katlarla ilgi içindedir." (Mülayim, 1999:106). Bununla birlikte eserlerin özgün niteliklerini ortaya koyan temel unsur, onu üreten toplumun kültürel değerleridir. Halı ve kilimler özgün niteliklerine göre sınıflandırıldığında dokunduğu yörenin ya da dokuyan topluluğun adı ön plana çıkabileceği gibi belirli bir döneme ait olarak ta ifade edilebilir. Bunun yanında dokumanın tasarımı ve kullanılan motifler de gruplandırmada etkili olabilir. Halı ve kilimler dahil olduğu grubun karakteristik özelliklerini göstermekle birlikte her bir dokuma için özgün bir değerlendirme yapılmalıdır.

Kültürel, tarihsel ve sanatsal değerin ortaya konulması; devamlılığın gözlenebildiği bu eserleri ortaya çıkaran ve biçimlendiren etkileri, toplumların hayatındaki yeri, önemi gibi unsurları bilimsel olarak anlama çabasıdır denilebilir. Halı ve kilimlerin kültürel, tarihsel ve sanatsal niteliği, onu özgün kılan kimliği olarak düşünülebilir. Koruma ve onarım kapsamında yapılacak her müdahale eserin kimliği niteliğindeki öze dokunuştur. "Mevcut eserleri nicel ve niteliksel olarak yaşatmak, özle biçim arasındaki ilişkiyi doğru anlamayı gerektirir." (Tapan,

2007:27). Bu eserlerin doğru anlaşılabilmesi ise yaklaşım şeklinin belirlenmesi açısından önemlidir.

"Kültür varlıkları, bir toplumun geçmişinin somut belgeleridir. Dolayısıyla tarihsel bir değere sahiptir." (Asatekin, 2004:52). Bu açıdan Anadolu Türk halı ve kilimlerine bakıldığında tarihsel süreç içinde farklı ihtiyaçlara karşılık gelen işleviyle günlük hayatta geniş bir kullanım alanına sahip olduğu görülür.

> Halı ve kilimler çadırdan saraya varıncaya kadar yaygı, sedir örtüsü, yastık, minder, yük örtüsü, duvar süsü, bebek beşiği ve seccade gibi farklı işlevleriyle yüzyıllardır vazgeçilmez bir ihtiyaç malzemesi olarak yaşadığımız mekanları süslemiş ve hayatımızın ayrılmaz bir parçası olmuştur (Bayraktaroğlu, 1997:28).

"Bir kültür varlığı incelendiğinde, onu yaratan/kullanan ve zaman içinde değiştiren toplum(lar)ın niteliklerini öğrenmek olasıdır." (Asatekin, 2004:51). Halı ve kilimlerin yapısı dokuma teknolojisine ait bilgiler taşır. Dokumaya uygun elyafın elde edilmesi, eğirilmesi, boyanması ve dokunması ise bir teknik başarı olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte toplumların dünya görüşü, felsefesi, inançları, estetik anlayışı, yaşam tarzı gibi kültürel unsurlar bu eserler üzerinde gözlenebilir (Şekil 19).

Şekil 19. Hayvan Desenli Halı, 15. yy. Sonu, İstanbul, Vakıflar Halı Müzesi (Halı Kataloğu 1, 2005)

Halı ve kilimler kültürel kimliğin belgeleri olarak görülebilir. Bir toplumun kültürel değerlerini yansıtması açısından Anadolu Türk halı ve kilimleri örnek alındığında, bu eserlerin kültürel ve tarihsel olarak neleri ifade edebileceği de anlaşılabilir. Anadolu Türk halı ve kilimlerinde, köklü bir geçmişin ve uzun bir yolculuğun kültürel birikimi bir belgeye dönüşmüştür.

> Kuzey yarım kürede 35-45 paralelleri arasında Asya ortalarındaki steplerden başlayan bu uzun yolculuk, önemli coğrafi ve kültürel ilişkilerle Ön Asya'da tamamlandığında, iki bin yıllık birikimin geriye kalan izleri, uzun göçler, savaşlar ve kahramanlıklar, saltanat ve sefillikler, sevinçler ve üzüntüleriyle zengin etnografyamızda anlamını bulmuş, düz ve düğümlü dokuma yaygılarımızın ilme ilme yanışlarında belgelenmişlerdir (Kayıpmaz, 1996:55).

Halı ve kilimler; renkleri ve zengin tasarımlarıyla estetik zevkin ve sanat anlayışının da belgeleridir. Bununla birlikte renklerin ve motiflerin ortaya koyduğu bütünlük içinde, hayat anlayışının ve inançların sembolize edildiği manevi bir derinliğe sahiptir (Şekil 20).

Şekil 20. Çankırı Kilim, 19. yy. İstanbul, Vakıflar Halı Müzesi, (Erbek, 1995)

Bu eserler göçler ve ticaret gibi yollarla farklı coğrafyalara ulaşmış, toplumların tarihinde ve kültüründe özel bir yer edinmiştir. Anadolu'da camilere vakfedilen bu eserler, edebiyatta ve türkülerde yerini almış, doğu minyatürlerinde tasvir edilmiş, masallarda uçan halı olmuştur. Transilvanya kiliselerinde değer görmüş, korunmuş ve Avrupalı ressamlar tablolarında resmetmiştir. İnsanlığın ortak hafızasında kültürleri kuşatan bir sembole dönüşen bu eserlerin örneklerini müze ve özel koleksiyonlarda görmek mümkündür (Şekil 21). Bu eserlerin doğru şekilde korunabilmesi ise taşıdığı kültürel, tarihsel ve sanatsal değeri doğru anlamayı gerektirir.

Şekil 21. III. Holbein Tipi Halı, V. Foppo'nun 1485 Tarihli Freskinde, 15. yy. Sonu, Milano, Accademia di Bella Arte di Brera, (Aslanapa, 2005)

Halı ve kilimlerin gelecek kuşaklara yanlış anlamaya sebep olmayacak şekilde aktarılabilmesi, disiplinler arası bir çalışmanın yol gösterdiği koruma ve onarım anlayışı ile mümkündür. Halı ve kilimlerin taşıdığı değerin ortaya konulması, neyin korunması gerektiğine ışık tutar. Bu açıdan halı ve kilimlere bakıldığında taşıdığı kültürel, tarihsel ve sanatsal değerin tespit edilebilmesi; sosyoloji, tekstil, halkbilim, kimya, sanat tarihi gibi farklı disiplinlerin çalışmalarına ve ulaşılan bilgilerin doğru yorumlanmasına bağlıdır. Bu eserlerin doğru anlaşılabilmesi; koruma ve onarım açısından karar verme ve uygulama sürecinde yaklaşım şeklini belirlemeye yardımcı bir unsurdur.

1.2.5. Onarım Kararı Verme Süreci

Müze ve özel koleksiyonlarda bulunan kültür varlığı niteliğindeki halı ve kilimlerin onarımı, koruma kapsamında düşünülmesi gereken bir karar verme sürecini gerektirir. Her eser için özgün bir araştırma ve değerlendirmeyi içeren bu sürecin sonunda onarımın yapılıp yapılmaması ya da ne ölçekte yapılacağı planlanır. "Müze küratörleri daha önceden yapılmış kötü onarımları bile değiştirmeye, hatta tek bir düğüm atmaya bile çekinirken, koleksiyoncular oldukça karmaşık onarım tekniklerini tercih edebilirler." (Anmaç, 1999:13). Müzelerde korunan halı ve kilimlerin taşıdığı bilimsel ve estetik değer, onarım açısından yaklaşım şekli için referans olabilir. Bu eserlerin onarımı için uzmanlar farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

> Macar bilim adamı Ferenc Batari dört parça halindeki bir Lotto halısını nasıl restore ettikleri hakkında verdiği bilgide; temel ilkenin daha sonra halı üzerinde çalışacak araştırmacıları yanıltmamak için orijinal parçalarla yeniden dokunan parçaların birbirinden ayırt edilebilmesi olduğunu ifade etmiştir (Leloğlu, 1997:124).

Onarım, hasarlı bölümlerin tespit edilip sağlam bölümden ayrılmasını gerektirir. En küçük parçanın bile bilimsel açıdan değerli olabileceği düşünülmeli ve buna uygun bir yaklaşım sergilenmelidir. Bu açıdan onarım, üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Anmaç'a göre; "gelecek nesillere aktarılması gereken, bilimsel, tarihi ve artistik açıdan son derece değerli ve nadir tekstil ürünleri korunmalıdır." (Anmaç, 1999:13).

Onarıma karar verme sürecinde rol oynayan faktörleri şu şekilde sıralayabiliriz. "Ürünün gelecekteki kullanım alanı, yapılacak işin ekonomik yönü, estetik ve etik değerler. Bununla birlikte restoratörün eğitimi, konuya yaklaşım tarzı ve tecrübesi de önemli rol oynar." (Anmaç, 1999:77).

Günlük hayatta dekoratif amaçlı kullanılan ya da üretim hatası nedeniyle değer kaybeden halı ve kilimlerin onarımı ekonomik değer ortaya koyar. Halı ve kilimlerin onarımı için gerekli temel unsurların; teknik bilgi, zaman ve mali kaynak olduğu söylenebilir. Eserin maddi değeri ile hasar durumuna bağlı olarak onarım süresi; onarım maliyeti üzerinde etkilidir. Müzelerde korunan halı ve kilimler için onarım maliyeti yanında toplumsal fayda gözetilmelidir.

"Esere yapılan her bir müdahale eseri orjinal durumundan biraz daha uzaklaştırdığından esere yapılan her müdahalenin en minimum düzeyde tutulmaya çalışılması etik bir zorunluluktur." (Karavar, 1999:134). Etik değerler onarım için karar verme sürecinde bir ölçüttür. "Etik; doğru ve yanlış davranışları ayırt etmede temel alınan değerler sisteminin bütünüdür." (Şimşek, 2013:197). Onarım yapacak kişi için öncelik maddi kaygılar değil, estetik ve kültürel değerin zarar görmemesi olmalıdır. Yeterli teknik bilgi ve tecrübenin olmadığı bir durumda herhangi bir uygulama yapılmamalıdır. Bu nedenle onarım yapacak kişinin mesleki açıdan sorumluluk sahibi olması önemlidir.

> Ne yazık ki bazen mükemmel bir sonuca ulaşabilmek amacıyla restorasyon sırasında yapılan bazı işlemler antika değeri taşıyan bir çok tekstil ürününe çok zarar vermiştir. Restorasyonda kullanılmak amacıyla eski Anadolu kilimlerinden iplikler sökülmüş veya restore edilecek ürün ile aynı orijinde, yaşta ve tipte bir halıdan parçalar kesilmiş, belki de büyük sanat değeri taşıyan bazı tekstil ürünleri bu şekilde tamamen ortadan kaybolmuştur (Anmaç, 1999:76).

Yanlış davranışların geri dönülemez sonuçları düşünüldüğünde etik değerlerin önemi daha iyi anlaşılabilir.

1.2.6. Temizlik (Toz Dolabı, Yıkama, Kurutma)

Halı ve kilimlere koruma ve onarım sürecinde uygulanan bir işlem de temizliktir. Bu işlem; dokumaları, üzerlerinde biriken toz ve kirlerden arındırma şeklinde tarif edilebilir. Temizliğin periyodik olarak yapılması bakım uygulaması olarak ta düşünülebilir. Dokumanın hasar durumu ve yapısal özellikleri belirlenmeli, lifleri zayıflayan dokumaların durumu ayrıca değerlendirilmelidir. Temizlik için dokumaya zarar vermeyecek yöntemler tespit edilmelidir. "Bu nedenle dokumanın yüzeyindeki toz ve kir tabakası öncelikle kuru temizleme yolu ile uzaklaştırılmaya çalışılmalıdır." (Öztürk, 2007:50).

Onarım öncesi temizlik kapsamında dokumayı tozlardan arındırmak için toz dolabı kullanılır. Toz dolabı elektrikli bir motor yardımıyla döndürülen ahşap ya da metal bir kafes şeklindedir (Şekil 22). Kapağı açılarak içine konulan uygun miktardaki dokuma, uygun devir ve sürede bu dolap içinde dönerek toz vb. kirlerden ayrışır.

Şekil 22. Toz Dolabı (Sayın, 2020)

Temizlik kapsamında uygulanan işlemlerden birisi de yıkamadır. Yıkama, üretilen her halı ve kilim için dokuma sonrası yapılan bir işlemdir. Bu tür dokumalar için kimyasal ve normal olmak üzere iki yıkama türü olmasına rağmen kimyasal yıkama tercih edilmemelidir. Onarım gerektiren halı ve kilimlerin temizliği söz konusu olduğunda dokumanın mevcut durumu göz önüne alınmalı ve buna uygun yıkama yapılmalı ya da yapılmamalıdır. Yıkama da hasarı arttıracak uygulamalar tercih edilmemeli ve normal yıkama yapılmalıdır. Islak ve kuru temizlikte kullanılan kimyasal maddeler minimum düzeyde olmalıdır.

Yıkama, dokumanın asıl rengini ortaya çıkarır. Bu ise onarıma uygun renkte ipi belirlemeyi kolaylaştırır. Liflerin arasında bulunan toz ve kirlerin uzaklaştırılması dokumaya yumuşaklık kazandırır ve onarım aşamasında iğnenin batıp çıkmasını kolaylaştırarak rahat çalışma imkânı sağlar.

Şekil 23. Ahşap Sırıklar Üzerinde Kurutma İşlemi (Sayın, 2020)

Yıkanan halı ve kilimler düz bir zemine serilerek ya da ahşap sırıklar üzerine atılarak kurutulmaktadır (Şekil 23). Onarılan halı ve kilimler gölgede kurutulmalı, kesinlikle güneş görmemelidir.

1.3. Onarım Araç ve Gereçleri

Onarım gereci olarak kullanılan ana malzeme iptir. Onarılacak dokumanın niteliğine uygun ipler tercih edilir. Kullanılan boya, ihtiyaç duyulan renk ve ip numarası önemlidir. Bunun yanında söküntü ipler de kullanılabilir. Onarımda uygulanacak teknik ile kullanılacak araç ve gereçler dokumanın niteliğine göre belirlenir. Tarihi bir değer taşıyan dokuma ile günlük hayatta dekoratif amaçlı kullanılan sıradan bir dokumanın onarımı için farklı malzeme ve araçlar kullanılabilmektedir.

Delikli tığ ile halıda havlı bir yüzey elde edilmekte ve işlev kazanması sağlanmaktadır ancak burada düğüm atılmadığı için uygun bir onarım yöntemi değildir. Kültürel ve tarihsel değeri olan bir halının onarımında delikli tığ ya da biz kullanımı tercih edilmez.

1.3.1. Çerçeve Tezgâh

Onarılacak halı ve kilimlerin gergin bir şekilde çiviler ile tutturulduğu ahşap çerçevedir (Şekil 24). Onarılacak bölgenin büyüklüğüne göre farklı ölçülerde tasarlanır. “Kavak ya da gürgen ağacından üretilir.” (Aydın, 1994:25). Onarılacak

bölge küçük ise çerçeve tezgâh kare formda olabilir. Büyük ölçülerde olan çerçeve tezgâhlar, onarım yapacak kişinin rahat çalışmasına imkân sağlayacak şekilde enine dikdörtgen formda tasarlanır.

Şekil 24. Çerçeve Tezgâh (Sayın, 2019)

1.3.2. Çivi

Onarılacak dokumadaki hasarlı bölgenin gergin bir şekilde çerçeve tezgâha tutturulması için kullanılır. Cam çivisi ya da buna benzer ince yapılı çivilerdir.

1.3.3. Çekiç

Halı ve kilim dokumada onarılacak bölgenin çerçeve tezgâha gergin bir şekilde tutturulmasını sağlayan çivilerin çakılmasında kullanılır (Şekil 25).

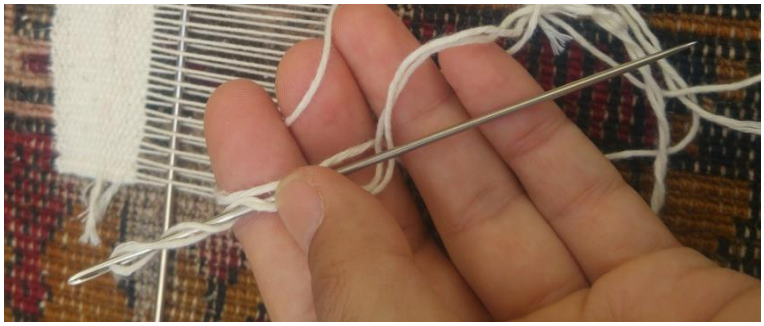

Şekil 25. Çekiç (Sayın, 2019)

1.3.4. İğne

Onarılacak halı ve kilimde saçak takma, hav atımı, eksik çözgülerin tamamlanması ve diğer dikim işlemlerinde kullanılan ihtiyaca uygun boy ve incelikteki araçtır (Şekil 26). Deliği büyük, ucu sivri şekildeki bu araç dokumanın

yapısına ve yapılacak işleme uygun olarak farklı ebatlarda (dikiş iğnesi, yorgan iğnesi gibi) olabilir. Kullanılacak ince yapıdaki iğnenin kısa boylu olmaması kullanım kolaylığı açısından tercih edilir. (KK5, Aksaray, 2020)

Şekil 26. İğne (Sayın, 2019)

1.3.5. Pense

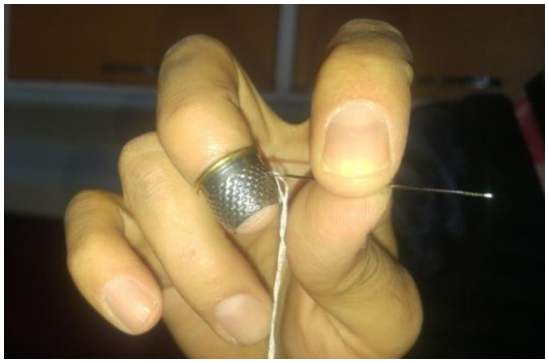
Dokumanın çözgü ve atkıları arasından geçen iğneyi çekmek için kullanılan alettir. Bu işlem için pense yerine kargaburun da kullanılabilir (Şekil 27).

Şekil 27. Kargaburun (Sayın, 2018)

1.3.6. Terzi Yüzüğü

İğne ile yapılan işlemlerde iğnenin parmağa batmasını önlemek amacıyla parmağa takılarak kullanılan metal aparattır (Şekil 28).

Şekil 28. Terzi Yüzüğü (Sayın, 2020)

1.3.7. Tığ

Çözgü telleri arasından atkının geçirilmesinde ve düğüm atımında kolaylık sağlayan ucu çengelli dantel tığıdır (Şekil 29). Saçaklara zincir çiti atımında da bu araç kullanılır.

Şekil 29. Çengelli Tığ (Sayın, 2020)

1.3.8. Delikli Tığ

Hav atımında kullanılan, ucunda deliği bulunan ahşap saplı metal bir tığdır (Şekil 30). Tığın ucundaki delikten geçirilen hav ipi, tığın batıp çıkmasıyla çözgü ve atkı arasına sıkıştırılır. Düğüm atma söz konusu değildir.

Şekil 30. Delikli Tığ (Sayın, 2018)

1.3.9. Biz

İğnenin rahat bir şekilde geçebilmesi için yol açar. Bununla birlikte onarım için sökülmesi gereken bölümler (atkı, düğüm, kilimlik, çiti örgüsü gibi) varsa, bu bölümlerin sökülmesinde kullanılır.

Şekil 31. Biz (Sayın, 2018)

Dokumanın yapısına göre kullanımı değişen, farklı uç kalınlıklarına sahiptir (Şekil 31, 32).

Şekil 32. Farklı Uç Kalınlığında Bizler (Sayın, 2018)

1.3.10. Halı Makası

Halı onarımında düğüm atma işlemi tamamlandıktan sonra, hav boylarını eşitlemek için kullanılan makastır. Halı dokuma işleminde istenilen hav yüksekliğine uygun ayarlanabilen kırkım makasından farklı, herhangi bir ayar mekanizması olmayan sıfır tip makastır (Şekil 33, 34).

Şekil 33. Halı Makası (Sayın, 2018)

Şekil 34. Halı Makasının Kullanımı (Sayın, 2019)

1.3.11. Tamir Makası

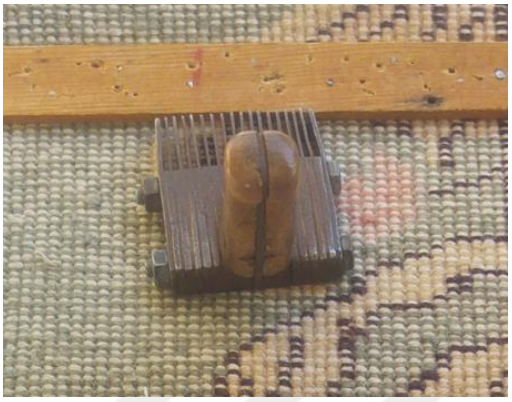
Kıvrık ve sivri uçlu, küçük ebatlı dar alanlarda kullanışlı bir makastır. "Onarım sırasında çözgü, atkı, ilme ve saçak iplerinin kesiminde kullanılır." (Aytaç, 2000:66). Halı üzerinde oyma yapımında da kullanılır. İhtiyaca göre farklı ebatlara sahip olabilir (Şekil 35).

Şekil 35. Farklı Ebatlarda Tamir Makası (Sayın, 2018)

1.3.12. Kirkit

Halı ve kilim dokumalarda, tarak benzeri dişleri ile çözgü telleri arasına girerek atkıları sıkıştıran metal veya ahşap malzemeli araçtır (Şekil 36).

Şekil 36. Kirkit (Sayın, 2018)

1.3.13. Kalem

Halı ve kilim onarımında atkı ya da hav atılacak bölümde motiflerin sınırlarının çiziminde kullanılan keçe uçlu renkli kalemlerdir (Şekil 37).

Şekil 37. Motif Sınırlarının Çiziminde Kullanılan Renkli Kalemler (Sayın, 2018)

1.3.14. Balmumu

Yapışkan özellikteki balmumuna onarımda kullanılacak ip sürtülerek teması sağlanır. Onarım sırasında ipin rahat kaymasını sağlamak ve yerine yerleşen ipin tutunmasını artırarak gevşemesini önlemek için kullanılır. (KK7, Aksaray, 2020)

1.3.15. Tarak

Halı ve kilim onarım sonrası saçaklara düzgün bir görünüm vermek ve hizalı bir kesim yapmak amacıyla kullanılan geniş dişli alettir (Şekil 38).

Şekil 38. Geniş Dişli Tarak (Sayın, 2018)

1.3.16. Fırça

Halının hav atılarak onarılan bölümü ile diğer havlı kısımların kaynaşması için kullanılır (Şekil 39).

Şekil 39. Onarım Sonunda Fırça Kullanımı (Sayın, 2019)

1.3.17. Metal Tarak

Halının hav atılan bölümü makas ile kesildikten sonra yüzeydeki kırpıkların temizlenmesi, düğümlerin açılarak diğer havlı kısım ile kaynaşması için kullanılır (Şekil 40, 41, 42).

Şekil 40. Metal Tarak (Sayın, 2019)

Şekil 41. Metal Tarak Kullanımı (Sayın, 2019)

Şekil 42. Metal Tarak Kullanımı (Sayın, 2019)

1.3.18. Cımbız

Halı ve kilim üzerinde onarım için sökülmesi gereken bazı yerlerde cımbız kullanılır. Yeniden düğüm atılacak kısımlarda, eski düğümlerin cımbızla sökülmesi gibi (Şekil 43).

Şekil 43. Cımbız Kullanımı (Sayın, 2020)

1.3.19. Bıçak Tığ

Halı onarımında düğüm atma ve kesme işleminde kullanılan bir tarafı keskin ucu çengelli alettir (Şekil 44).

Şekil 44. Bıçak Tığ (Sayın, 2020)

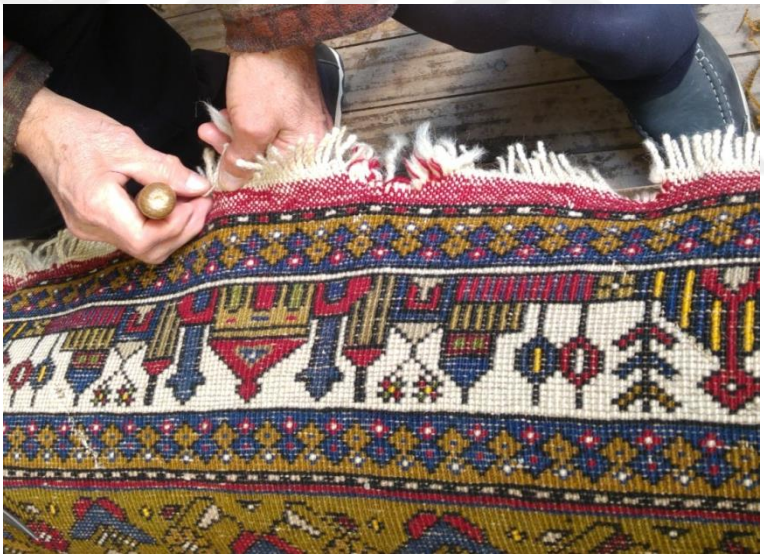
II. BÖLÜM

2. HALI VE KİLİM ONARIM TEKNİKLERİ

2.1. Halı Onarım Teknikleri

2.1.1. Saçak Onarımı

Saçaklar, halının alt ve üst ucundan sarkan çözgü tellerinin bulunduğu kısımlardır. Başka bir ifadeyle saçaklar; halının çözgü tellerinin düğüm, atkı, çiti, kilimlik ve kenar örgüsü ile örtülmemiş açıkta bulunan uçlarıdır. Saçaklar, halı üzerinde onarım ihtiyacının sıklıkla görüldüğü bir bölümdür. Bu kısımlarda zamanla kötü kullanımdan kaynaklanan yanma, çürüme, erime gibi hasarlar oluşmaktadır (Şekil 45). Bunun yanında yıkamada kullanılan kimyasal maddeler ve bu maddelerin suyla dokuma üzerinden yeterince uzaklaştırılmaması saçakların zayıflamasına ve kopmasına sebep olmaktadır.

Şekil 45. Halının Onarım Gerektiren Saçak Bölümü (Sayın, 2019)

Dokuma sonunda saçak boyunun halının ebatına uygun olmayan şekilde kısa kesilmesi ve dokuma sonrasında kırkım işleminde kırkım makinasının dikkatli kullanılmaması nedeniyle saçakların kesilmesi de onarım gerektiren hasarlardır.

Şekil 46. Saçak Onarım Detayı (Sayın, 2019)

Saçak onarımında farklı teknikler uygulanabilmektedir. Bunlardan biri iğneye takılı çözgü telinin biz ile açılan yoldan penseyle geçirilerek takıldığı saçak onarım tekniğidir (Şekil 46). Bu teknikte halıda kullanılan çözgü ipinin nitelikleri belirlenmeli ve bu nitelikteki ip iğneye takılarak kullanılmalıdır. Halının saçak kısmında çözgü yönünde biz yardımıyla en az dört sıra iğnenin geçeceği yol açılır (Şekil 47). Çözgü ipi takılı iğne bu yoldan geçirilerek pense yardımıyla çekilir. Bu işlem saçağı oluşturacak her bir çözgü teli için tekrarlanır. Saçak onarımı tamamlandığında uçları makasla temizlenir (KK1, Isparta, 2019).

Şekil 47. Saçak Onarımı (Sayın, 2019)

Bir başka teknikte ise dokumanın yapısına uygun saçak ipi belirlenir ve bu ip saçak uzunluğu pay olarak bırakıldıktan sonra mumlanmış ipek ya da pamuklu bir ip yardımıyla halıya tutturulur (Şekil 48). Saçak ipinin halıya kenetlendiği bu işlemde ince bir iğneye takılan mumlanmış ip, biz yardımıyla en az dört sıra açılan yoldan pense ile çekilir (Şekil 49).

Şekil 48. Saçak Onarımı (Sayın, 2019)

Bu işlem halının çözgü tellerine karşılık gelecek şekilde tekrarlanır. Saçak ipini halıya kenetleyen mumlu ip mümkün olduğunca ince ve sağlam olmalı, yapılan uygulamada halının dokusu içine gizlenmelidir. Onarım sonunda saçak düzeltilir ve uçları makasla temizlenir (Şekil 50).

Şekil 49. Saçak Onarımı (Sayın, 2019)

Şekil 50. Saçak Uçlarının Kesilmesi (Sayın, 2019)

Yün çözgülü halıların saçak onarımında kullanılan ipin kıvrımlarını açmak ve doğal bir görünüm sağlamak için, saçak uçları makasla kesildikten sonra, saçaklar ıslatılır ve bir sopa yardımıyla çırpıştırılır (Şekil 51).

Şekil 51. Saçakların Islatılması (Sayın, 2019)

Başka bir yöntemde ise onarılacak halıya, ayrı bir tezgâhta dokunan saçaklı kilim takılır. Saçaklı kilim, onarılacak halıda kilimlik ve saçak kısmını oluşturur. Saçaklı kilim sadece onarım amacıyla kullanılabilir ve bu amaca uygun özel bir yöntemle dokunur. Dokuma için çözgü boyu ayarlanırken onarılacak halının eni dikkate alınır. Dokumanın eni, onarılacak halıda olması istenilen kilimlik enine uygun olmalıdır. Bu dokumada çözgü ipi aynı zamanda atkı ipi olarak kullanılır. Atkı ipi her iki sırada bir kenar teline düğümlenir ve saçak payı bırakılır. Böylece saçaklı bir kilim dokuma elde edilir (Şekil 52).

Şekil 52. Tezgâhta Saçak Dokuma (Sayın, 2018)

Saçaklı kilimin halıya takılması için halının sırtı çevrilir. Halının saçaklı kilim takılacak kenarında, biz yardımıyla iğnenin çözgü içinden geçeceği yol açılır. Bu yoldan pense yardımıyla ince yapılı bir iğneye takılı mumlu ipek ya da pamuklu ip geçirilir. Saçaklı kilim kenar telinden, yandaki çözgüye mumlu iple, pense ve biz yardımıyla kenetlenir. Bu kenetleme işlemi halının eni boyunca her çözgü teli için uygulanır ve bu şekilde saçaklı kilim halıya takılmış olur (Şekil 53, 54).

Şekil 53. Saçak Takma İşlemi (Sayın, 2018)

Şekil 54. Saçak Takma İşlemi (Sayın, 2018)

Bu işlemden sonra halının yüzü çevrilerek yıpranmış olan eski kilimlik ve saçak kısımları makas ile temizlenir. Saçaklı kilimi halıya tutturan mumlu ip, halının dokusu içinde gizlenmelidir. Saçaklı kilimin halıya takılmasıyla, saçaklarla birlikte kilimlikte yenilenmiş olur. Yenilenen bu kısım çekiçle ezilerek halının dokusuna uygun bir görünüm kazanması sağlanır. Son olarak saçağın düzeltilip halının ebatına uygun uzunlukta hizalı bir şekilde kesilmesiyle onarım tamamlanır.

2.1.2. Yırtık Onarımı

Halının maddi bütünlüğünü olumsuz etkileyen bir unsur da yırtık oluşmasıdır. Bu durum, kullanım sırasında olabileceği gibi dokuma hatasından da kaynaklanabilir. Dokuması tamamlanan halı, çözgü tellerinin kesilmesiyle tezgâhtan çıkarılır. Kesim işlemi için gergin haldeki çözgüler gevşetilmelidir. Bunun yapılmaması durumunda yırtık oluşabilmektedir. Halının kullanım sırasında herhangi bir yere takılması da yırtılmaya sebep olabilir. Halının kullanıldığı ortamda nem alması ve yıkamada kullanılan kimyasal maddeler, yapısını zayıflatabilmekte ve yırtılmasını kolaylaştırmaktadır. (KK3, Aksaray, 2020)

Şekil 55. Halının Yırtık Bölgesine Tel Atma İşlemi (Sayın, 2019)

Halı üzerinde meydana gelen yırtılmanın yeri, yönü ve büyüklüğü dikkate alınarak yaklaşım şekli planlanır. Onarım için halının sırtı çevrilir ve onarım gerektiren bölüm kalemle çizilir. Yırtık durumuna göre çözgü teli, atkı ve hav atma işlemleri yapılır. Bunun için halının yapısına uygun malzeme belirlenir. Onarım için uygun büyüklükteki bir iğneye çözgü ipi takılır. İğne çözgü telinin kopuk olduğu yerden en az dört sıra biz ile açılan yoldan pense ile çekilir. İğneye takılı çözgü ipi kendi sırasına karşılık gelen kopuk çözgüye yine biz ile açılan yoldan geçirilir ve böylece bir çözgü teli atılmış olur (Şekil 55). Bu işlem yapılırken çözgü telinin gerginliği halıya uygun olmalıdır. Çözgü ipi takılı iğne, dönüşü belli olmayacak şekilde "V" dönüş tekniği ile yandaki çözgü telinden geri döner ve bu şekilde tekrarlanan işlemlerle eksik çözgü telleri tamamlanır (Şekil 55).

Şekil 56. Halının Yırtık Onarım İşleminde Atkı Atma (Sayın, 2019)

Şekil 57. Halının Yırtık Onarım İşleminde Atkının Kirkitle Sıkıştırılması (Sayın, 2019)

Halının yırtık bölgesini içine alacak şekilde, onarılacak bölgenin büyüklüğüne uygun çerçeve tezgâh belirlenir. Halının sırtı çevrilir, onarılacak bölge çivi ve çekiç ile gergin şekilde çerçeve tezgâha çakılır. Çerçeve tezgâhta gergin çözgü tellerine atkı atma işlemi gerçekleştirilir (Şekil 56, 57). Bunun için halıda kullanılan atkı ipinin özelliğine uygun atkı ipi belirlenir ve iğneye takılır. Atkı atma işleminde varangelen görevi yapan bir şiş ile çözgü telleri çapraza alınır. Çapraza alınan çözgü telleri arasından atkı ipi takılı iğne geçirilerek atkı atma işlemi gerçekleştirilir (Şekil 56). Atkı sıraları halının kalitesine uygun olmalıdır. Çakıldak kullanımı atkı atma işleminde kolaylık sağlar. Kirkitle düzeltilen atkı sıraları ilerledikçe onarılacak bölümde kilim dokusu meydana gelir. Çözgü ve atkı atma işlemlerinden sonra oluşan bu bölüm, halının ortasında bulunuyorsa her iki taraftan, kenarda ise tek tarafı mumlu ipek ya da pamuklu bir ip ile dikilir.

Şekil 58. Halı Yırtık Onarımında Fazlalıkların Falçata ile Kesilmesi (Sayın, 2019)

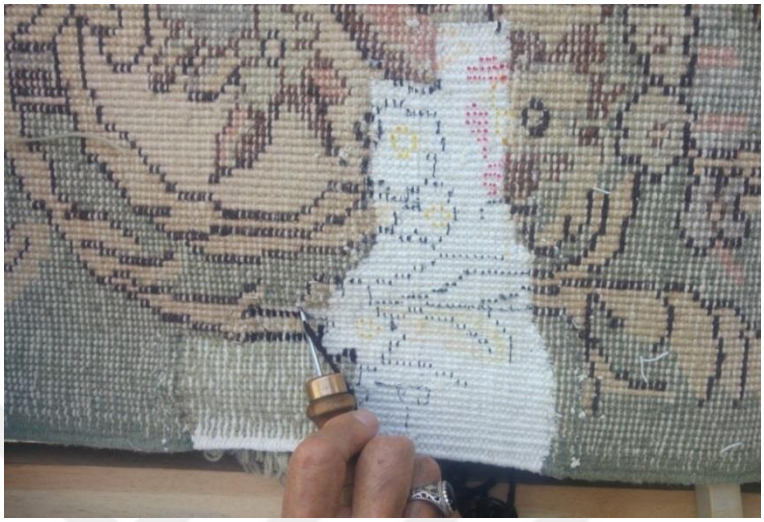
Şekil 59. Halının Onarılacak Bölgesi İçin Sağlam Bölgenin Desenini Örnek Alma (Sayın, 2019)

Şekil 60. Onarılacak Bölgede Motif Hatlarının Kalemle Belirlenmesi (Sayın, 2019)

Mumlu ip, ince yapılı bir iğne yardımıyla, biz ile açılan yoldan pense ile çekilir ve kilim dokulu bölümü halıya kenetleyecek şekilde işlem tekrarlanır. Böylece kilim dokulu bölgenin halının sağlam bölümleriyle bütünleşmesi sağlanmış olur. Daha sonra halının yüzü çevrilir ve kilim dokulu bölgenin çevresinde bulunan

fazlalıklar falçata yardımıyla dikkatli şekilde kesilerek temizlenir (Şekil 58). Halının sırtı çevrilir ve onarılacak bölge desene uygun hav atımı için kalemle çizilir (Şekil 59, 60).

Şekil 61. Delikli Tığ ile Hav Atma İşlemi (Sayın, 2019)

Şekil 62. Onarılan Bölümün Hav Atım Sonrası Görünümü (Sayın, 2019)

Onarım sürecinde çözgü teli ve atkı atma işleminden sonra hav atma işlemi uygulanır (Şekil 61, 62). Bunun için hav atmaya uygun iğne ile desene uygun renklerde ipler kullanılır. Halının diğer bölümlerindeki hav ipinin niteliği ve uygulama tekniği dikkate alınarak onarım yapılır. Onarım öncesi çerçeve tezgâha gerilmiş olan halı onarımdan sonra çivileri sökülerek tezgâhtan çıkarılır ve yere serilir.

Şekil 63. Halı Yırtık Onarımında Hav Uçlarının Tesviyesi (Sayın, 2019)

Hav atılan bölüm, halı hav seviyesine kadar makasla kesilir ve tel fırça ile fırçalanarak kaynaşması sağlanır (Şekil 63). Halıda onarılan kısım kenarda ise halının kenar örgü tekniğine uygun şekilde kenar kısmı örülür.

Şekil 64. Tığla Düğüm Atma İşlemi (Sayın, 2020)

Kültürel ve tarihsel bir değere sahip dokumada hav atma işlemi tığ ya da iğne ile düğüm atılarak gerçekleştirilir (Şekil 64). Bu işlem halının düğüm tekniğine uygun olmalıdır (KK4, Aksaray, 2020)

2.1.3. Dipperi Onarımı

Dipperi, onarımla giderilebilen dokuma hatalarından biridir. Halı eninde, düğüm sıralarındaki düzensizliğin giderilmesi için yer yer atılan atkıların sebep olduğu kırıklı görünümdür. Düğüm sıralarının düzensizliği; çözgü tellerinin eşit gerginlikte olmaması, hatalı zincir ve kilim örgüleri ile kirkitleme farklılığı gibi sebeplerden kaynaklanır. Alt atkının üst üste birden fazla atılması ya da üst atkının gereğinden fazla gergin atılması da dipperi hatasını meydana getirir.

Şekil 65. Dipperinin Giderilmesi İçin Hav Atılan Bölümün Görünümü (Sayın, 2019)

Dipperi hatasının onarımında; hav ipi, tamir makası ve hav atmaya uygun iğne kullanılır. Onarılacak bölgenin desenine uygun renklerde hav ipi belirlenir. Bu ipin nitelikleri halıda kullanılan hav ipine uygun olmalıdır.

Şekil 66. Dipperi Onarımı İçin Hav Atılan Kısımların Tesviyesi (Sayın, 2019)

Hav ipi takılı iğne ile halının tekniğine uygun düğüm atılır ve bu düğümlerin sıkıştırmasıyla kırıklı görünümü giderilir (Şekil 65).

Şekil 67. Dipperi Onarımı İçin Hav Atılan Kısımların Tesviyesi (Sayın, 2019)

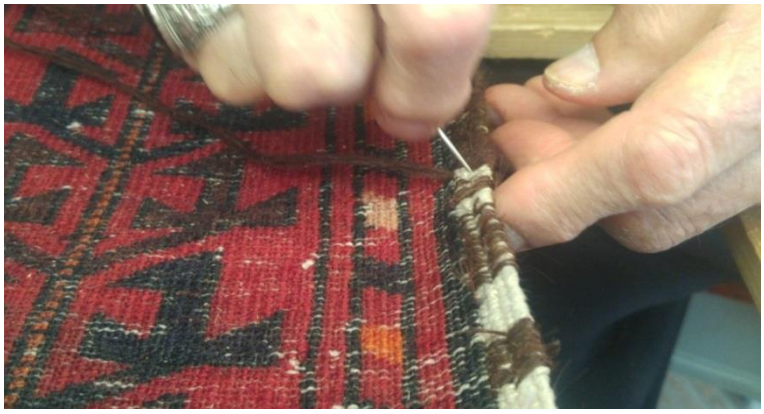
Halının ön yüzünden, onarım için atılan düğümlerin makas ile tesviyesi yapılır ve metal tarak ile liflerin kaynaşması sağlanır (Şekil 66, 67).

2.1.4. Motif Onarımı

Halıda motif hatası, onarımla giderilebilen bir üretim hatasıdır. Desenin hatalı çizilmesinden olabileceği gibi dokuyucunun deseni halıya yanlış ya da eksik aktarmasından da kaynaklanabilir. Onarım öncesi halının sırtı çevrilir ve motif hatasının bulunduğu bölüm kalemle çizilerek belirlenir. Bu bölümünde bulunan düğümler biz yardımıyla sökülür ve halı onarıma hazır hale getirilir. Düğümleri sökülen bölgenin kilimi üzerine kalemle doğru motif çizilir. Onarıma uygun hav ipi ve iğne belirlenir. Halının düğüm tekniğine uygun hav atılır. Hav atımından sonra halının yüzü çevrilir ve hav atılan bölge, halının hav seviyesine uygun olarak makasla kesilir. Onarılan bölüm fırçalanarak halının havlı kısmı ile kaynaşması sağlanır.

2.1.5. Kenar Onarımı

Halı kenarı; halıyı sınırlandıran, kıyı ya da kenar olarak ifade edilen kenar örgüsünün bulunduğu kısımlardır. Kenar örgüsü, halının kullanım sürecinde sökülme, çürüme gibi nedenlerle diğer kısımlara göre daha çabuk yıpranabilmektedir. Bununla birlikte dokuyucunun sebep olduğu kenar hatası da halının değerini düşüren bir unsurdur. Halının kenar kısımlarında oluşan yıpranma ya da kenar hatası gibi sorunlar onarımla giderilebilmektedir (Şekil 68).

Şekil 68. Halının Kenar Onarımı (Sayın, 2018)

Halı kenarının onarımı için, mevcut kenar örme tekniği tespit edilmeli ve kenar onarımı bu tekniğe uygun yapılmalıdır (Şekil 69, 70).

Şekil 69. Halının Kenar Onarımı (Sayın, 2018)

Şekil 70. Halının Kenar Onarımı (Sayın, 2018)

Kenar onarımı için, halının kenarında bulunan fazlalıklar makasla kesilerek düzgün bir kenar oluşturulur. Bu kenarın havlı kısmı makasla bir sıra oyularak onarıma hazır hale getirilir. Kenar örmede kullanılacak ip ve buna uygun iğne

belirlenir. Daha sonra kenar örgüsünün sarılacağı çözgü ipi, kıyı teli olarak halının kenarına gelecek şekilde tutulur ve iğneye takılı kenar örme ipi ile halı kenarına sarılır. Bu işlem uygulanırken kenar örgü ipi takılı iğne, halı kenarına ön yüzden arka yüze doğru dik şekilde batırılır ve bu şekilde iğneye takılı ip halının sırtından çekilir (Şekil 71, 72).

Şekil 71. Halının Kenar Onarımı (Sayın, 2018)

Şekil 72. Halının Kenar Onarımı (Sayın, 2018)

Kıyı telini içine alacak şekilde her sıra için tekrarlanarak devam eden bu sarma işleminde kıyı teli yaklaşık on santimetrede bir potluk yapmasını önlemek amacıyla elle çekilerek kontrol edilir. Kenar örgü ipinin sarılması ne sık ne de seyrek olmalıdır (Şekil 73). Gerekli olması halinde silindirik şekilde sarılan kenar örgüsünün tok bir görünüme sahip olması için kıyı teli olarak çift çözgü ipi kullanılabilir.

Şekil 73. Halının Kenar Onarımı (Sayın, 2018)

Kenar örgüsü, halının dokuma karakterini ortaya koyan unsurlardan birisidir. Halıdan halıya farklılık gösterebilen kenar örme tekniği, onarım öncesi doğru şekilde analiz edilmeli ve buna uygun şekilde onarım yapılmalıdır. Halı üzerinde gerçekleştirilen sarma şeklindeki kenar onarımı haricinde, istenilen kenar örme tekniğine uygun, başka bir yerde örülen kenar örgüsünün, halı kenarına dikilmesiyle de onarım yapılabilir (Şekil 74).

Şekil 74. Kenar Örgüsünün Ayrı Dokunuşu (Sayın, 2018)

Kenar onarım işlemlerinde; "Hata giderilmiş görüntüsü verilse de atkı dönüşleri kesildiği için dokuma zarar görür." (Öztürk, 2007:75).

2.1.6. Abraj Onarımı

Halı üzerinde abraj hatası; kullanılan bir renk içerisinde meydana gelen ve olması istenilmeyen ton farklılığı olarak tarif edilebilir (Şekil 75). Abraj oluşmasının başlıca nedenleri ise boyama sırasında desen ipinin boya ile temasının düzgün

olmaması, kazan farkı ve dokuyucunun biten bir rengin yerine yakın bir tonda desen ipi kullanmasıdır. Abraj hatası halı üzerinde enine çizgiler şeklinde görülebileceği gibi bir bölge olarak ta ortaya çıkabilir. Abraj hatası onarımla giderilebilir fakat halının büyük bir bölümünde görülmesi durumunda onarım maliyeti açısından tercih edilmez.

Şekil 75. Halıda Abraj Hatası Görünümü (Sayın, 2020)

Abraj onarımı için halının sırtı çevrilir ve abrajlı kısmı oluşturan düğümler biz yardımıyla sökülerek temizlenir. Halıda kullanılan hav ipinin niteliklerine uygun, doğru renk tonundaki hav ipi tespit edilir. İğneye takılan hav ipiyle halının tekniğine uygun hav atma işlemi yapılır. Hav atma işleminden sonra bu bölge halının hav seviyesine göre halı makasıyla kesilir. Hav atılan bölüm tel fırça ile fırçalanarak diğer havlı kısım ile kaynaşması sağlanır. Fırçalanan kısmın açılıp kaynaşması sağlandıktan sonra tekrar halı makası ile kesilir ve onarım tamamlanır.

2.1.7. Potluk Onarımı

Potluk; düz bir zemine serilen halının zemin ile örtüşmeyen, kabaran bir görünüm sergilemesidir. Tezgâha gerilen çözgü tellerinin düzenli taksim edilmemesi, gevşek çözgü tellerinin bulunması, tezgah leventlerinin birbirine paralel olmaması, alt atkının çok gergin olması gibi nedenler potluk oluşmasının sebepleri arasındadır.

Şekil 76. Gerdirme Tezgâhında Potluk Onarımı (Sayın, 2019)

Potluk, gerdirme işlemiyle giderilmeye çalışılan bir üretim hatasıdır. Gerdirme işlemi için ahşap bir zeminden yararlanılır ya da bu iş için tasarlanmış tezgâhlar kullanılır (Şekil 76, 78). Onarım için halının sırtı çevrilir ve halı başları tezgah üzerinde sıkıştırıldıktan sonra halının boyu gerdirilir. Gerilen halının sırtı ıslatılır ve kuruyuncaya kadar gerdirme tezgâhında bekletilir (Şekil 77).

Şekil 77. Gerdirme Tezgâhında Halının Islatılması (Sayın, 2019)

Şekil 78. Çivili Tip Germe Tezgâhta Potluk Onarımı (Sayın, 2019)

Çakım olarak ta ifade edilen ahşap zeminde germe işleminde ise halının sırtı çevrilir ve kenarlarından tel zımba ya da çivi yardımıyla zemine tutturulur. Gerdirilen halının sırtı ıslatılır ve kuruması beklenir. Halının kurumasıyla potluk onarımı tamamlanır.

2.1.8. Kilimlik Onarımı

Kilimlik; halının baş kısımlarında düğümlü (havlı) bölüm ile çiti arasında kalan, toprakçalık ya da halı kilimi olarak adlandırılan kısımdır. Kilim dokuma tekniğinin uygulandığı bu kısım halı üzerinde yıpranmanın sıklıkla görüldüğü bir bölümdür (Şekil 79). Kilimliğin yıpranmasının ya da hatalı şekilde dokunmasının neden olduğu sorunlar onarımla giderilir.

Şekil 79. Halının Onarım Gerektiren Kilimlik Bölümü (Sayın, 2019)

Şekil 80. Kilimliğin Biz Yardımıyla Sökülmesi (Sayın, 2019)

Kilimlik gereğinden uzun dokunmuşsa, biz yardımıyla sökülerek kısaltılır (Şekil 80). Kilimlik gereğinden kısa dokunmuşsa ya da kilimliği meydana getiren atkı ve çözgü tellerinde çürüyen, kopan kısımlar varsa onarım çerçeve tezgâh üzerinde gerçekleştirilir (Şekil 81).

Şekil 81. Kenetleme İpiyle Çerçeve Tezgâh Üzerinde Gerdirme (Sayın, 2019)

Şekil 82. Kilimlik Dokunacak Kenarın Onarımı İçin Çiti Örme Aşaması (Sayın, 2019)

İlk önce eksik çözgü telleri belirlenir ve halıya uygun nitelikte çözgü ipi hazırlanır. Çözgü ipinin takıldığı onarıma uygun bir iğne ile biz ve pense yardımıyla eksik çözgü telleri tamamlanır. Halının onarım yapılacak kısmı çerçeve tezgâhın içine gelecek şekilde ayarlanır. Halının kenarları çerçeve tezgâha gergin bir şekilde çiviyle tutturulur. Kilimlik onarımı için saçak uçları düğümlenir. Saçaklar bir kenetleme ipi ile çerçeve kenarına doğru gerdirilir (Şekil 81).

Şekil 83. Saçakları Çerçeve Tezgâhta Gerdirilen Halının Görünümü (Sayın, 2019)

Halının kilimlik bulunan kenarında, kilimlikle sınırlanan havlı bölüm için onarım gerekmesi halinde önce bu bölümün onarımı yapılır. Bu onarımın yapılabilmesi için önce saçak diplerine çiti örülür daha sonra iğne ile hav atılır (Şekil 82, 83, 84). Bu işlemden sonra kilimlik onarımı devam eder.

Şekil 84. Kilimlik Örme İşleminden Önce Eksik Hav Sırasının Tamamlanması (Sayın, 2019)

Kilimlik için belirlenen uygun atkı ipi ile gergin çözgü telleri üzerine atkı atılır. Kilimliğin istenilen uzunlukta dokunmasından sonra halının çiti örgüsü yapılır. Çerçeve tezgâhtan çıkarılan halının saçak uzunlukları ayarlanarak kesilir ve gerekiyorsa saçak örme işlemi yapılarak onarım tamamlanır.

2.1.9. Çiti Onarımı

Çiti; halı saçaklarının dip kısımlarına kilimliğin sökülmemesi için farklı tekniklerle yapılan örgüdür. Örgünün hatalı yapılması, zaman içinde yıpranarak işlevini yitirmesi ya da gevşek örme gibi nedenlerden dolayı çiti onarımı yapılır. Onarım öncesi, halının dokuma karakterinin bir unsuru olan çiti örme tekniği ile örmede kullanılan ipin niteliği tespit edilir. Bu niteliğe uygun malzeme ve teknikle, saçağı meydana getiren çözgü telleri çift alınarak sıralı bir şekilde örme yapılır. Uygulanan örgü teknikleri; zincir, kördüğüm ve sarma çiti olarak adlandırılır.

Zincir çiti örülürken ucu çengelli bir tığ kullanılır. Çiti ipi, kenar çözgü teline sıkıca bağlanır ve çözgü tellerinin altında tutulur (Şekil 85). Çift alınan çözgü telinin gerisinden alttaki çiti ipi tığ ile çekilir. Tığ ile çekilen çiti ipi bırakılmadan çözgü çiftinin üzerinden geçilerek tığla tekrar altta kalan çiti ipi çekilir ve oluşturulan halkanın içine çözgü çifti sıkıştırılır. Her çözgü çifti için sıralı şekilde tekrarlanan bu işlemle zincir çiti yapılmış olur (Şekil 86, 87).

Şekil 85. Çiti Örgü İpinin Kenar Çözgü Teline Bağlanması (Sayın, 2019)

Şekil 86. Tığla Zincir Örme İşlemi (Sayın, 2019)

Sarma çiti, onarıma uygun çiti ipinin kenar çözgü teline bağlanmasından sonra çift alınan her çözgü teline sıralı şekilde dolanmasıyla gerçekleşir.

Şekil 87. Zincir Örme İşlemi Tamamlanan Halının Görünümü (Sayın, 2019)

Kördüğüm çiti, çerçeve tezgâhta gergin çözgü telleri üzerinde onarımı yapılan ve diğer tekniklere göre daha sağlam bir çiti örme tekniğidir. Onarıma uygun çiti ipi belirlenir ve kenar çözgü teline bağlanmasından sonra çift alınan çözgü tellerine sıralı şekilde düğüm atılarak tamamlanır.

2.2. Kilim Onarım Teknikleri

2.2.1. Yırtık Onarımı

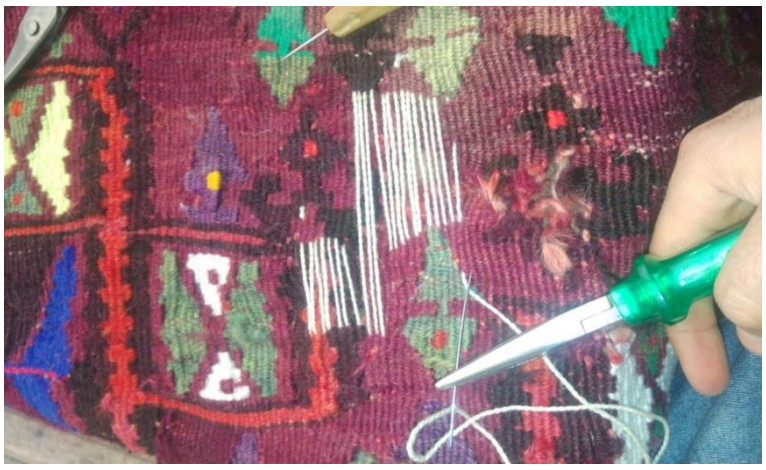
Dokuması tamamlanan kilim, saçak uçlarından kesilerek tezgâhtan çıkarılır. Bu işlemden önce tezgâh gevşetilmelidir. Tezgâhın çok gergin olması, bir üretim hatası olarak kilimin yırtılmasına sebep olabilir. Yıkama sırasında gereğinden fazla

kimyasal madde kullanılması ya da kimyasal maddenin dokuma üzerinden yeterince uzaklaştırılmaması liflerin zayıflayıp yırtılmasına sebep olur. Kullanım sırasında gerekli özenin gösterilmemesi; nem alarak çürüme, yanma, bir yere takılarak yırtılma gibi sorunlara neden olur. Güve gibi biyolojik zararlılar da dokuma üzerinde hasara sebep olur. (KK7, Aksaray, 2020)

Şekil 88. Kilim Üzerinde Onarım Gerektiren Bölümün Görünümü (Sayın, 2019)

Onarım öncesi kilim üzerinde yanma, yırtılma, çürüme gibi nedenlerle zarar gören bölgeler belirlenir (Şekil 88). Bu bölgeler dokumanın sağlam kısımlarından uzaklaştırılır. Onarım için dokumanın yapısına uygun çözgü ve atkı ipi hazırlanır. Eksik çözgüleri tamamlamak için onarıma uygun bir iğneye çözgü ipi takılır. Çözgü ipi takılan iğne, eksik çözgünün tamamlanacağı yöne doğru en az 3 cm biz ile açılan yoldan geçirilerek penseyle çekilir.

Şekil 89. Kilim Üzerinde Onarım Gerektiren Bölümde Tel Atma İşlemi (Sayın, 2019)

Onarılan bölgenin karşı tarafında çözgünün devamı olan yer belirlenir ve buradan yine aynı şekilde biz ile açılan yoldan çözgü ipi takılan iğne geçirilerek çözgü teli atılır (Şekil 89). Diğer çözgülerin tamamlanması için yandaki çözgü teline "V" şeklinde dönülerek aynı işlemler tekrarlanır (Şekil 90, 91).

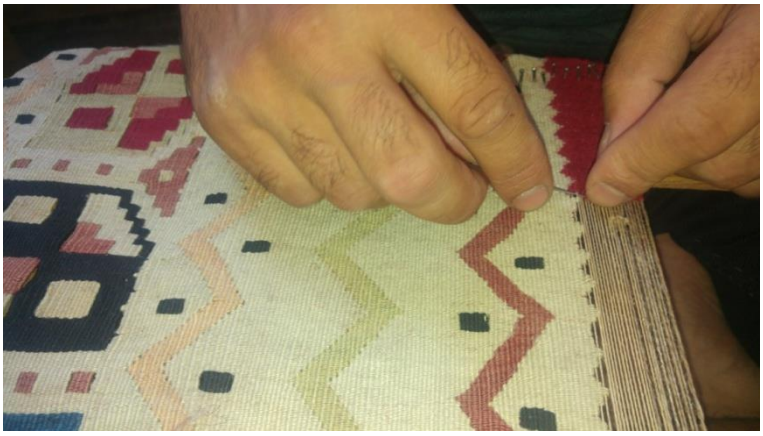
Şekil 90. Kilim Üzerinde Tel Atma İşlemi (Sayın, 2019)

Kilimin eksik çözgüleri tamamlandıktan sonra, onarılacak bölüm uygun ölçüde bir çerçeve tezgâha çivi ve çekiç yardımıyla çakılarak gerdirilir. Kilimin desenini meydana getiren atkı ipinin niteliği belirlenir. Bu niteliğe uygun, ihtiyaç duyulan renklerde atkı ipi hazırlanır. (KK6, Aksaray, 2020)

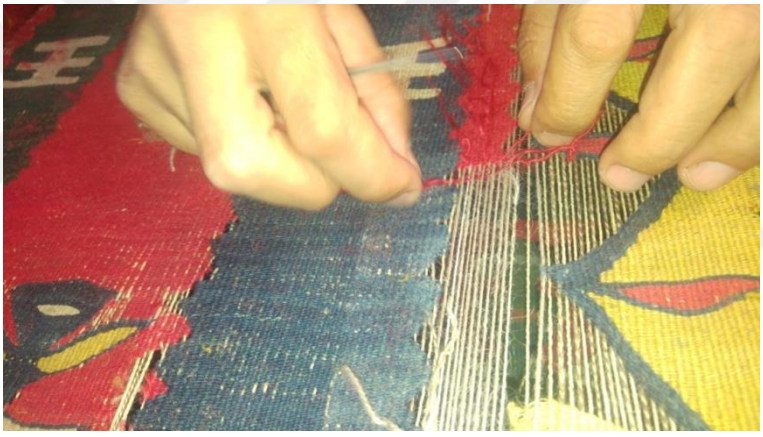
Şekil 91. Kilim Üzerinde Tel Atma İşlemi (Sayın, 2019)

Atkı ipi, onarıma uygun bir iğne ile dokuma tekniği dikkate alınarak çözgü telleri arasından geçirilir ve kirkitle sıkıştırılır. Kilimin onarılacak kısmı dar bir alan ise ya da ince yapılı bir kilim ise ucu çengelli ince bir tığ kullanılarak çözgü tellerinin arasına atkı atılır ve bu tığ yardımıyla atkılar sıkıştırılır (Şekil 94).

Şekil 92. Kilim Kenar Bölgesine Tığla Atkı Atma (Sayın, 2020)

Onarılacak alan geniş ise alt ve üst çözgü telleri arasına varangelen görevi yapan bir şiş takılması kolaylık sağlar. Onarılan bölgenin diğer kısımlarla bütünlük sağlaması için her atkı sırasında kenetleme yapılır (Şekil 92, 93).

Şekil 93. Kilim Onarımı (Sayın, 2020)

Şekil 94. Kilim Onarımı (Sayın, 2020)

Dokuma işlemi bittikten sonra fazla lifler makasla kesilerek temizlenir. Çerçeve tezgâhın çivileri sökülerek dokuma tezgahtan çıkarılır ve onarım sonrası işlemler için düz bir zemine serilir (Şekil 95).

Şekil 95. Kilim Onarım Sonrası Tesviye İşlemi (Sayın, 2020)

2.2.2. Saçak Onarımı

Kilimin baş kısımlarından sarkan çözgü uçları saçağı meydana getirir. Zaman içinde, dokumanın saçaklarında, çevresel faktörler hasara sebep olur. Saçaklarda oluşan hasarın onarımı için, kilimin yapısı incelenerek uygun nitelikte saçak ipi belirlenir. Saçak ipi onarımda kullanılacak bir iğneye takılır ve belirlenen saçak köküne en az 3 cm geçirilir. Geriye doğru, kilimin dokusu içinde fark edilmeyecek şekilde yanındaki çözgü teline tekrar batırılarak saçak kökünden çıkılır ve uygun uzunlukta saçak bırakılır. Bu işlem diğer eksik saçakların tamamlanması için de uygulanır.

2.2.3. Çiti Onarımı

Çiti; dokumanın başlangıç ve bitiş kısımlarına, sökülmeyi önlemek amacıyla yapılan örgüdür. Çiti örgüsü, kilimin dokuma karakterine ait bir unsurdur ve aslına uygun şekilde çiti örme tekniklerinden biri uygulanır. Çiti onarımı için, kilimin saçak uçları bağlanır ve çerçeve tezgâh üzerinde gerdirilir. Saçak diplerine zincir, kördüğüm ya da sarma çiti tekniklerinden biri uygulanır. Zincir örgüsü için ucu çengelli bir tığ ve belirlenen çiti ipi kullanılır. Tığ ile yapılan zincir halkalarının içine çift alınan saçak telleri sıralı şekilde diplerinden sıkıştırılır.

2.3. Halı ve Kilim Onarım Sonrası İşlemler

2.3.1. Tesviye

Tesviye, onarım sonunda görülen fazla iplerin dokuma üzerinden uzaklaştırılması için yapılan işlemler şeklinde tarif edilebilir (Şekil 96, 97, 98).

Şekil 96. Makas ile Tesviye İşlemi (Sayın, 2019)

Tesviye sırasında makas ya da tıraşlama yapan aletler kullanılır. Halı ve kilim tesviyesinde, onarılan bölümün diğer bölümler ile uyumlu bir görünüm sağlaması amaçlanır. (KK2, Isparta, 2020)

Şekil 97. Makine ile Tıraşlama İşlemi (Sayın, 2019)

Şekil 98. Onarım Sonrası Kilim Üzerinde Yapılan İşlem (Sayın, 2020)

2.3.2. Pürmüzle Yakma

"Halı düz bir zemine serilerek, arka yüzeyinde bulunan lifler ve fazlalıklar, pürmüzle yakılır." (Yıldırım, 2004:69). Halı ya da kilimin pürmüz alevine maruz kalma şekli ve süresi dikkatli ayarlanmalıdır.

2.3.3. Yıkama

Yıkama, onarım öncesi renk tespiti için kolaylık sağlayan bir uygulamadır. Onarım sonrasında ise pürmüzle yakma işlemi yapılmışsa ya da onarım sürecinde dokuma kirlenmişse tekrar yıkama yapılır. Yıkamanın devamı olan kurutma işleminde kurutma makinası kullanılır ve dokuma asılarak tamamen kuruması sağlanır (Şekil 99, 100).

Şekil 99. Kurutma Makinası (Sayın, 2019)

Şekil 100. Ahşap Sırıklar Üzerinde Kurutma İşlemi (Sayın, 2019)

2.3.4. Gerdirme

Gerdirme, halı ve kilim dokumalarda görülen potluk, kenar farkı gibi sorunların giderilmesi için yapılan bir onarım işlemidir. Bunun dışında diğer onarım işlemlerinden sonra da dokumanın düzgün bir görünüm sergilemesi amacıyla gerdirme yapılabilir.

Şekil 101. Mengeneli Tip Gerdirme Tezgâhı (Sayın, 2019)

Şekil 102. Çivili Tip Gerdirme Tezgâhı (Sayın, 2019)

Gerdirme, bu iş için tasarlanmış gerdirme tezgâhında ya da ahşap bir zemin üzerinde gerçekleştirilir. Dokuma, tezgâhın baş kısımlarına çivili ya da mengeneli bir sistem yardımıyla sabitlendikten sonra gerdirilir (Şekil 101, 102). Ahşap zemin üzerinde gerdirme zımba veya çivi ile yapılır. Gerdirme işleminde dokumanın sırtı çevrilir ve suyla ıslatılarak kurumaya bırakılır.

2.3.5. Ütüleme

Onarım sonrası ütüleme işlemi için dokumanın sırtı çevrilir ve üzerine nemli bir bez serilerek sanayi tipi ütü ile ütülenir. “Bu işlem dokuma üzerinde yapılan onarım ve düzeltme işlemlerinin oturmasını sağlar.” (Yıldırım, 2004:70).

III. BÖLÜM

3. UYGULAMALAR

Halı ve kilimlerin onarım gerektiren bölümlerinde, uygun malzemelerle onarımlar yapılmıştır. Uygulamalarda, onarılan bölgenin büyüklüğü ve dokuma üzerindeki yeri değişmektedir. Onarımda, eksik çözgüleri tamamlamak amacıyla çözgü teli atılmıştır. Onarımın diğer aşamaları olan atkı atma ve hav atma işlemleri yapılmıştır. Kilim dokumaların onarımında yıpranan bölümlere uygun iplerle atkı atılmıştır.

Halıların eksik çözgülerinin tamamlandığı uygulamalar Şekil; 103, 105, 106, 107, 108, 109 ve 110'da görülmektedir.

Şekil 103. Onarılan Bölümde Tel Atımı (Sayın, 2018)

Şekil 104. Halının Onarılan Bölümünde Tel ve Atkı Atma İşlemi (Sayın, 2018)

Şekil 105. Halı Üzerinde Yırtık Bölgenin Görünümü ve Tel Atma İşlemi (Sayın, 2019)

Şekil 106. Halı Üzerinde Yırtık Bölgenin Görünümü ve Tel Atma İşlemi (Sayın, 2019)

Şekil 107. Halının Kenar Bölgesindeki Yırtık Onarımı İçin Tel Atımı (Sayın, 2019)

Şekil 108. Halı Üzerinde Onarım İçin Tel Atılan Bölge (Sayın, 2019)

Şekil 109. Tel Atma İşleminden Sonra Halının Tezgâha Gerdirilmesi (Sayın, 2019)

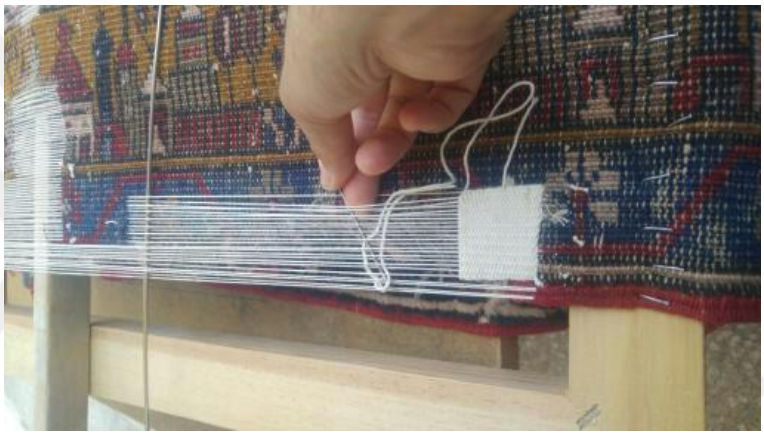

Şekil 110. Çerçeve Tezgâha Gerdirilen Halının Görünümü (Sayın, 2019)

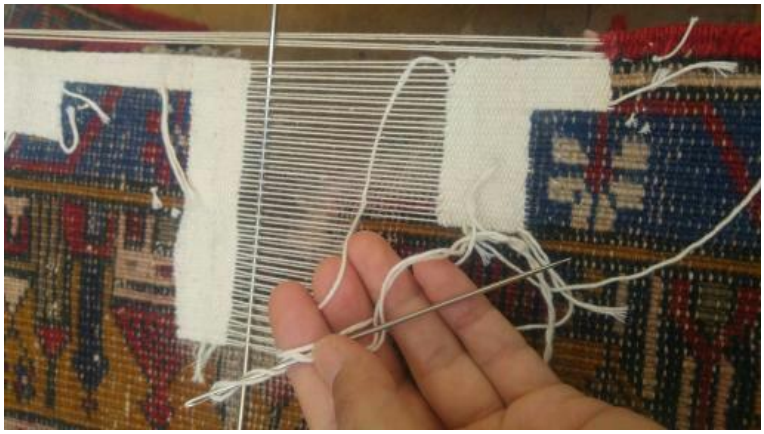
Halıların orta ve kenar kısımlarında yer alan eksik çözgü tellerinin tamamlanmasından sonra Şekil; 104, 111, 112, 113 ve 114'de görüldüğü gibi atkı atma işlemi yapılmıştır.

Şekil 111. Halı Onarımında Atkı Atma Aşaması (Sayın, 2019)

Şekil 112. Çerçeve Tezgâha Gerdirilen Halıda Atkı Atma Aşaması (Sayın, 2019)

Şekil 113. Atkı Atma Aşamasının Detayı (Sayın, 2019)

Şekil 114. Kenar Örme İşlemi (Sayın, 2019)

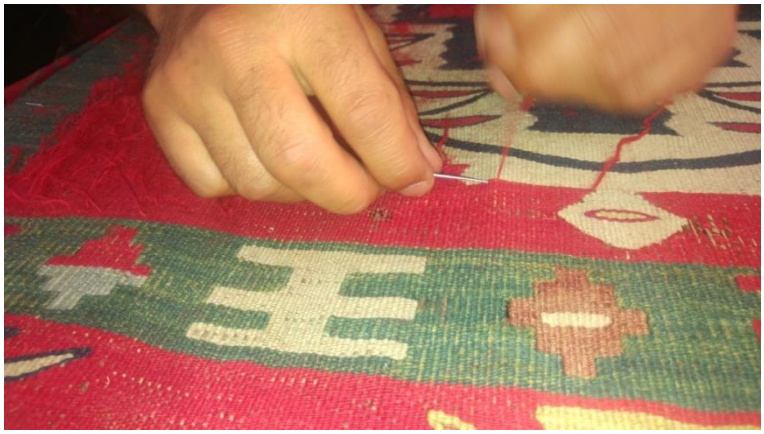

Şekil 115. Halının Onarım Sürecinde Kenar Örme İşlemi (Sayın, 2019)

Kilim onarımında yıpranan bölümde eksik çözgüler tamamlandıktan sonra atkı atılmıştır. Onarılacak kısımda çürüyen atkı parçalarının cımbız ile temizlenmesi Şekil 121'de görülmektedir. Kilimin farklı bölümlerinde tığ ile atkı atma işlemi Şekil 116, 117, 119, 120, 122, 124 ve 125' te görülmektedir.

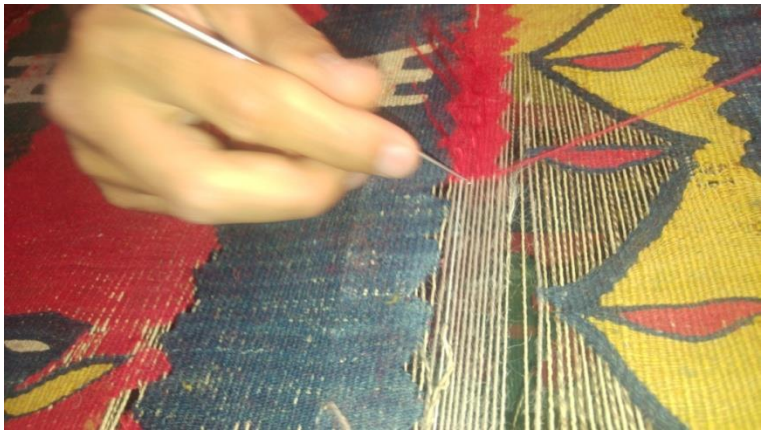
Şekil 116. Kilim Kenarı Atkı Atma İşlemi (Sayın, 2020)

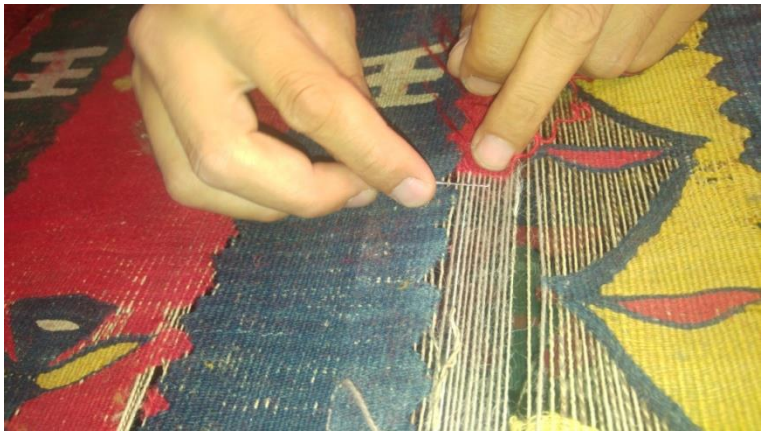
Şekil 117. Kilim Onarımında Atkı Atma (Sayın, 2020)

Şekil 118. Kilim Onarımında Atkı Atma (Sayın, 2020)

Şekil 119. Kilim Onarımında Atkı Atma (Sayın, 2020)

Şekil 120. Kilim Onarımında Atkı Atma (Sayın, 2020)

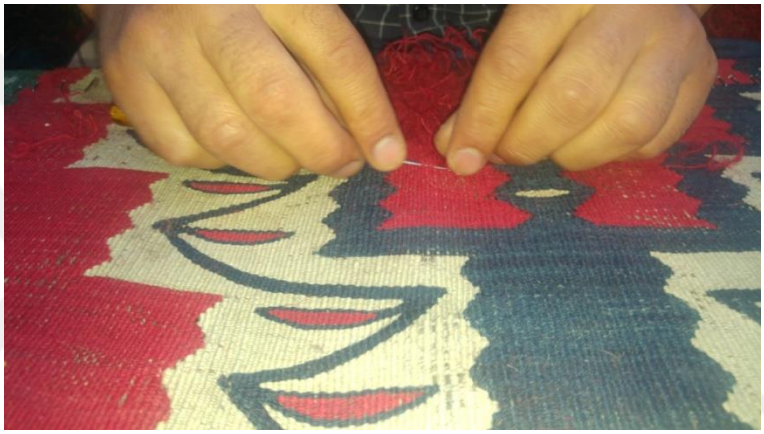
Şekil 121. Kilim Kenarının Onarımı (Sayın, 2020)

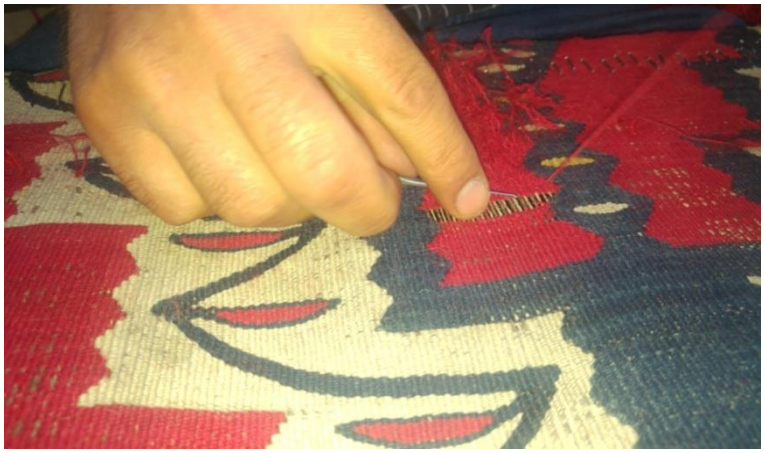
Şekil 122. Kilim Kenarının Onarımı (Sayın, 2020)

Şekil 123. Kilim Onarımı (Sayın, 2020)

Şekil 124. Kilim Onarımında Atkı Atma (Sayın, 2020)

Şekil 125.Kilim Onarımında Atkı Atma (Sayın, 2020)

Şekil 126. Kilim Onarımı (Sayın, 2020)

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Geleneksel dokumalarımız arasında yer alan halı ve kilimler, günümüze kadar devam eden köklü bir kültürün belgeleridir. Sahip oldukları işlevsel değerleri yanında bu dokumaları üreten toplumun kültürünü yansıtan niteliklere sahip olabilmektedir. Halı ve kilimler taşıdığı kültürel, tarihsel ve bilimsel değere bağlı olarak korunmalı, gelecek kuşaklara doğru şekilde aktarılmalıdır. Bu nedenle *"kültür varlıklarının korunması ve onarımı"* bir disiplin alanı olarak önem kazanmaktadır. Tezin birinci bölümünde, halı ve kilim dokumalar için nitelikli bir onarımın ne şekilde olması gerektiği belirlenmeye çalışılmıştır.

Halı ve kilimleri, taşıdığı kültürel değere zarar vermeden, doğru şekilde gelecek nesillere aktarabilmek, etik değerlerin de rol aldığı disiplinler arası bir çalışmayı gerektirir. Bu kapsamda nitelikli bir onarım; dokumaya ait bilgilerin yorumlandığı, kayıt altına alındığı, karar verme ve planlama sürecinin sonucu olarak gerçekleşir. Kültür varlığı niteliğindeki halı ve kilimler için onarım amacıyla yapılacak bir müdahale, öncelikle bu varlıkları doğru anlamaya ve tanımlamaya bağlıdır. Bunun için halı ve kilim sadece dokuma teknolojisi açısından değil; taşıdığı kültürel, tarihsel, bilimsel ve sanatsal değer açısından da incelenmelidir.

Dokumaların yapısı yün, pamuk, ipek gibi organik malzemelerden oluşur. Organik yapılı bu dokumalar; fiziksel, kimyasal ve biyolojik faktörlerin etkileriyle yıpranmakta ve maddi bütünlüğünü kaybedebilmektedir. Onarım ise bu varlıklar için gerekli görülmesi halinde uygulanan bir koruma yöntemidir. Bu varlıklara yaklaşım şeklini ortaya koyan genel kriterler yanında, her dokuma için özgün bir değerlendirme yapılmalıdır. Kültürel ve bilimsel değere sahip çok eski bir dokuma için onarım tercih edilmeyebilir. Bunun yanında bazı eserler için, mevcut durumu değerlendirilerek karmaşık onarım yöntemleri uygulanabilmektedir.

Tezin ikinci bölümünde, onarım yapan ustaların kullandıkları malzemeler ve onarım yöntemleri belirlenmeye çalışılmıştır. Onarım yapan ustalar, küçük yaşta başladıkları ve usta çırak ilişkisiyle bir zanaat niteliğinde devam ettirdikleri meslekleri için tamir ifadesini kullanmakta ve yaptıkları işi halı ya da kilim tamiri olarak adlandırmaktadır. Sahip oldukları bilgi ve tecrübe ise dokumanın durumuna bağlı olarak günlerce hatta aylarca sürebilen çalışmalarda gözlenebilmektedir. Halı

ve kilim onarımı bilgi ve tecrübenin yanında yoğun emek gerektiren bir çalışmadır. Uygulamada kullanılan iplerin nitelikleri dokumanın yapısına uygun olarak belirlenmektedir. Onarılacak bir dokumanın eski olması durumunda, buna uygun eski dokumalardan elde edilen söküntü ipler kullanılabilmekte ya da bu etkiyi vermesi için ipler özel işlemlerden geçirilmektedir. Onarılacak dokumanın renklerinin elde edildiği boyalar tespit edilmekte ve bu boyalarla ihtiyaca uygun renk tonları elde edilmektedir. Onarım maliyetini de etkileyen böyle bir çalışma daha çok kültürel ve tarihsel değer taşıyan dokumalar için söz konusudur.

Günlük hayatta dekoratif amaçlarla kullanılan ve işlevinin dışında kültürel bir değer taşımayan dokumalar için de onarım yapılabilmektedir. Bu nitelikte bir dokuma için yapılacak değer analizinin ardından, uygun maliyette onarım yöntemleri uygulanmaktadır. Burada onarımın amacı dokumanın yeniden işlev kazanmasıdır. Bu amaçla yapılan onarımlarda, dokumanın yapısına uygun teknikler yerine daha kısa sürede tamamlanabilen ve parça kaybına sebep olan uygulamalar olabilmektedir. Kenar onarımı sırasında, hasarlı kenarın kesilmesi ya da saçak onarımında hasarlı saçakların kesilmesi sonrasında kenetleme yöntemiyle saçak takılması buna örnektir. Kültürel ve tarihsel değere sahip dokumalarda bu yöntemlerin uygulanması söz konusu değildir. Tezin ikinci bölümünde farklı niteliklere sahip dokumalar için yapılan uygulamalar fotoğraflarla açıklanmıştır.

Geleneksel dokumalar arasında yer alan halı ve kilimler işlevleriyle sosyal hayatın bir parçası olmakla birlikte toplumun kültürünü yansıtan, tarihsel ve sanatsal değere de sahip olabilmektedir. Taşınabilir kültür varlığı olarak kabul edilen halı ve kilimlerin sahip olduğu değeri koruyarak gelecek nesillere aktarmak bir sorun oluşturmaktadır. Bu varlıkların maddi bütünlüğüne zarar veren çevresel faktörlerin yanında, koruma amacıyla yapılacak hatalı uygulamalar da taşıdığı kültürel değere zarar verebilir. Halı ve kilimlerin taşıdığı kültürel değerin korunarak gelecek kuşaklara doğru şekilde aktarılabilmesi, bilimsel nitelikte bir koruma ve onarım anlayışı ile mümkündür. Koruma anlayışının devamı olarak, gerekli görülmesi halinde, belirli kriterler doğrultusunda uygulanan onarım; halı ve kilim dokumalar özelinde ele alınmış, nitelikli bir onarım için yaklaşım şekli ve uygulamaların nasıl olması gerektiği ortaya konulmuştur. Bu kapsamda onarım yapan ustaların

uygulamaları görüşme ve gözlemler yapılarak tespit edilmiştir. Uygulanan onarım teknikleri dokumanın taşıdığı kültürel ve tarihsel niteliğe göre değişebilmektedir.

Ülkemiz geleneksel dokumalar açısından köklü ve zengin bir mirasa sahiptir. Bu mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması nitelikli çalışmalarla mümkündür. Bilimsel nitelikte uygulamalar için onarım yapan ustaların sahip olduğu bilgi ve tecrübelerden yararlanılabilir. Bu amaçla halı ve kilim onarım teknikleri tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Ahunbay, Z. (1999). **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon,** 2. Baskı, Yem Yayım, İstanbul.

Alsaç, Ü. (1995). **Cep Üniversitesi- Türkiye'de Restorasyon**, 2. Basım, İletişim yayınları, İstanbul.

Asatekin, G. (2004). **Kültür ve Doğa Varlıklarımız - Neyi, Niçin, Nasıl Korumalıyız?** Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Aytaç, A. (2000). **Geleneksel Türk El Dokumacılığı Sanatı,** 2. Baskı, Ceylan Ofset, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Başer, İ. (1992). **Elyaf Bilgisi,** Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayını, İstanbul.

Görgünay, N. (1969). **Doğu Yöresi Halıları,** Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.

Karadağ, R. (2007). **Doğal Boyamacılık,** 1. Baskı, Geleneksel El Sanatları ve Mağazalar İşletme Müdürlüğü Yayınları No: 3, Ankara.

Mülayim, S. (1999). **Değişimin Tanıkları- Ortaçağ Türk Sanatında Süsleme ve İkonografi,** Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Ölçer, N. (1988). **Türk ve İslam Eserleri Müzesi- Kilimler,** Eren Yayıncılık, İstanbul.

Öztürk, İ. (2007). **Koruma Kültürü ve Geleneksel Tekstillerin Korunması - Onarımı,** 1. Baskı, Mor Fil Yayınları, Ankara.

Öztürk, İ. (1995). **Doğal Bitkisel Boyalarla Yün Boyama,** 1. Baskı, Ürün Yayınları, Ankara.

Öztürk, İ. (2007). **Dokumaya Giriş,** 1. Baskı, Mor Fil Yayınları, Ankara.

Şimşek, A. (2013). **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri - Bilimsel Araştırmalarda Etik,** 2. Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Tapan, M. (2007). **Soru ve Cevaplarla Koruma,** TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul.

Makaleler

Anmaç, E. (1999). "Tekstil Ürünlerinde Konservasyon ve Restorasyon İşlemlerinde Karar Verme Ölçütleri", **2000'li Yıllarda Türkiye'de Geleneksel Türk El Sanatlarının Sanatsal, Tasarımsal ve Ekonomik Boyutu Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 9-13.

Anmaç, E. (6-7 Mayıs, 1999). "Tekstil Ürünleri Konservasyonunun Temel İlkeleri", **1. Ulusal Taşınabilir Kültür Varlıkları Konservasyonu ve Restorasyonu Kolokyumu,** Ankara, 1999, 75-80.

Aslanapa, O. (1997). "Türk Halı Sanatının Tarihi Gelişmesi", **Üç Aylık Halı, Dokuma ve İşleme Sanatları Arış Dergisi,** 3, 18-25.

Aydın, Ö. (1994). "Onarım, Onarımda Kullanılan Araçlar Gereçler ve Boyanacak, Onarılacak Halı ve Kilimlerin İşlem Aşamaları", **Standart Dergisi,** 390, 25-30.

Bayraktaroğlu, S. (1997). "Türk Halı Kilim Sanatı ve Vakıf Halılar", **Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi,** 33. 28-30.

Karavar, G. (1999). "Halı Kilim Restorasyonunda kullanılan Teknikler ve Bir Örnek Kuruluş", **2000'li Yıllarda Türkiye'de Geleneksel Türk El Sanatlarının Sanatsal, Tasarımsal ve Ekonomik Boyutu Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 134-137.

Karavar, G. (2017). "Halı ve Düz Dokumaların Koruma Uygulamalarında Belgelemenin Önemi ve Tasarımcının Rolü", **Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi,** 17, 103-109.

Kayıpmaz, F. (1996). "Geleneksel El Halılarımızda Kimlik Arayışları", **Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi,** 30. 55-58.

Küçük, C. (6-7 Mayıs, 1999). "Türkiye'de Restorasyon Eğitimi Sorunları ve Sonuçları", **1. Ulusal Taşınabilir Kültür Varlıkları Konservasyonu ve Restorasyonu Kolokyumu,** Ankara, 1999, 23-27.

Salman, F. ve Öztürk, G. (2013). "Aksaray Sultanhanı Kasabası Halı Restorasyonunda Örnek Bir İşletme: Sultan Saray Halı", **Üç Aylık Halı, Dokuma ve İşleme Sanatları Arış Dergisi,** 9, 74-81.

Sezen, S. (24-25 Nisan, 2018). "Karşılaştırmalı Olarak Türkiye'deki Başlıca Müzelerde ve Laboratuvarlarda Tekstil Konservasyonu ve Restorasyonu", **3. Uluslararası Akdeniz Sanat Sempozyumu- Kültürel Mirasın Korunması ve Yaşatılması Sempozyum Bildirileri,** Antalya, Akdeniz Üniversitesi Basımevi, 2018, 414-422.

Leloğlu, Ü. (1997). "İzmir'de Teknik Analiz ve Halı Restorasyon Semineri Gerçekleştirildi", **Üç Aylık Halı, Dokuma ve İşleme Sanatları Arış Dergisi,** 3, 122-125.

Yıldırım, G. (2004). **Aksaray İli Sultanhanı Beldesinde El Dokuması Halı Onarım İşlerinin İncelenmesi,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi FBE.

Görsel Kaynakça

Görsel 1: Aslanapa, O. (2005). **Türk Halı Sanatının Bin Yılı,** İnkılap Yayınevi, İstanbul: 139.

Görsel 2: Erbek, G. (1995). **Anatolian Kilims 1,** T.C. Kültür Bakanlığı, Döner Sermaye İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Ankara: 40.

Görsel 3: **Türk El Dokuması Halılar Katalog 1,** T.C. Kültür Bakanlığı, Döner Sermaye İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Ankara: 46.

Kaynak Kişiler

KK1-Akkuş, Cengiz. 75. Halı ve Kilim Tamiri. **"Halı ve Kilim Tamir Teknikleri"** konulu görüşme, Isparta, (16.05.2017- 20.09.2019).

KK2-Menge, Bülent. 60. Halı Yıkama. **"Halı ve Kilim Yıkama İşlemleri"** konulu görüşme, Isparta, (22.05.2020).

KK3-Solak, Fevzi. 47. Halı ve Kilim Tamiri. **"Halı ve Kilim Tamiri"** konulu görüşme, Aksaray-Sultanhanı, (11.06.2020).

KK4-Özbay, Mustafa. 42. Halı ve Kilim Tamiri. **"Kilim Tamiri"** konulu görüşme, Aksaray-Sultanhanı, (11.06.2020).

KK5-Yumuşak, Hasan. 42. Halı ve Kilim Tamiri. **"Kilim Tamiri"** konulu görüşme, Aksaray-Sultanhanı, (11.06.2020).

KK6-Aslanhan, Recep. 37. Halı ve Kilim Tamiri. **"Kilim Tamiri"** konulu görüşme, Aksaray-Sultanhanı, (11.06.2020).

KK7-Yumuşak, Mehmet. 32. Halı ve Kilim Tamiri. **"Halı Tamiri"** konulu görüşme, Aksaray-Sultanhanı, (11.06.2020).

KK8- Solak, Mustafa. 47. Halı ve Kilim Tamiri. **"Halı ve Kilim Tamiri"** konulu görüşme, Aksaray-Sultanhanı, (11.06.2020).

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER:

Adı Soyadı : Cihangir Sayın

Doğum Tarihi - Yeri: 06.01.1974 - Mersin

EĞİTİM:

2017 Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Halı Kilim ve Eski Kumaş Desenleri Anasanat Dalı Lisans Programı

2020 Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı Yüksek Lisans Programı

Bildiği Yabancı Diller (Puan ve Yılı**):**

Aldığı Sertifikalar:

Uzmanlık Alanı:

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Adres : Batıkent Mah. Petrol-İş Sit. A-Blok, Kat: 13, No: 41, Mersin

Telefon : 05468992157

e-mail adresi : cihangirsayin33@gmail.com